

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

РОМАНЧУК СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 796.015.132:355.233

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання та спорту

Львів —2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Міністерство оборони України

Науковий консультант доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **БРИСКІН Юрій Аркадійович**, Львівський державний університет фізичної культури, завідувач кафедри теоретико-методичних основ спорту

Офіційні опоненти: доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **КАМАЄВ Олег Іванович**, Харківська державна академія фізичної культури, професор кафедри олімпійського і професійного спорту;

доктор педагогічних наук, професор **КАРШОК Роман Петрович**, Луцький інститут розвитку людини Університету "Україна", ректор;

доктор педагогічних наук, професор **ЯГУПОВ Василь Васильович**, Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, провідний науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти».

Захист відбудеться 21 березня 2013 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.829.01 у Львівському державному університеті фізичної культури (79000, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79000, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано 20 лютого 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.С.Вовканич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з важливих проблем, від вирішення якої багато в чому залежить бойова готовність підрозділів і частин Збройних сил України, сьогодні є проблема всебічного реформування процесу навчання та виховання курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України. Сутність удосконалення фізичної підготовки в цьому процесі полягає в оптимізації використання її засобів, методів і форм для забезпечення фізичної підготовленості майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України до ефективного виконання поставлених перед ними бойових завдань (Р.Н. Некрасов, 1998; Ю.К. Демьяненко, І.А. Кузнєцов, 1999; Ю.А. Бородін, 2003).

Деякі учені (В.В. Двоєнко, 2003; Е.О. Явдошенко, 2004; М.С. Корольчук, 2005; Ю.П. Сергієнко, 2005; С.В. Романчук, 2011) довели, що якою би технічно досконалою не була армія, як би не було автоматизовано керування бойовими машинами, якою би потужною не була зброя, – офіцер, що володіє високим рівнем фізичної підготовленості, завжди є вирішальною силою в досягненні перемоги. Сучасні бойові дії не тільки не знижують, а навпаки, підвищують значення професійно-важливих якостей кожного офіцера.

Чинна Настанова з фізичної підготовки у Збройних силах України (наказ Міністра оборони України №685 від 30 грудня 2009 року, НФП-09) визначає, що фізична підготовка є одним із основних напрямів бойової підготовки, важливою і невід'ємною частиною військового навчання і виховання особового складу Збройних сил України. Вона спрямована на забезпечення фізичної підготовленості курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України до бойової діяльності та призначена сприяти вирішенню військово-професійних завдань їх навчання і виховання.

Результати багатьох досліджень останніх років (О.Г. Піддубний, 2003; Ю.М. Антошків, 2004; О.І. Камаєв, 2004; Ю.А. Бородін, 2004–2008; В.М. Романчук, 2007; С.В. Романчук, 2008–2011; О.М. Боярчук, 2009; К.В. Пронтенко, 2008; О.А. Шевченко, 2010; О.Д. Гусак, 2012; О.М. Ольховий, 2012) переконливо показали багатостороннє значення фізичної підготовки для підвищення боєздатності і боєготовності військ, для успішності військово-професійного навчання курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України, для скорочення термінів і поліпшення якості їх підготовки при оволодінні різними видами бойової техніки, для забезпечення надійності керування нею в складних умовах.

Проте в результатах багатьох наукових досліджень (Ю.А. Бородін, 2006; С.В. Романчук, 2010–2012; К.В. Пронтенко, 2010; Є.Н. Приступа, 2012) доведено, що чинна система фізичної підготовки ВВНЗ недостатньо ефективно формує професійно-прикладні якості військовослужбовців, а особливо курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України. Сутність фізичної підготовки курсантів у ВВНЗ перейшла у спадок від радянської системи підготовки військових фахівців, де для кожного роду Сухопутних військ був свій навчальний заклад. На сьогодні в Збройних силах України існує три навчальних заклади, в яких здійснюють підготовку фахівців для усіх Сухопутних військ. За однією програмою фізичної підготовки здійснюють підготовку курсанти різних спеціальностей. При цьому не врахована специфіка їх професійної діяльності, що знижує якість їх військово-

професійної підготовки.

Основним критерієм ефективності фізичної підготовки курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ є випереджальний розвиток у них фізичних якостей і прикладних навичок та вмінь, що забезпечують успішне оволодіння та надійне використання зброї і техніки в найбільш напружених умовах бойової діяльності (Z. Solomon, S. Nay, 1986; Б.В. Сисоєв, 1990; І.А. Кузнецов, 1998; В.В. Стасюк, 2002–2003; М.В. Чуносков, 2003; Г.В. Ложкін, 2006; І.Г. Гаврілець, 2006).

Такий підхід до фізичної підготовки дозволяє наблизити її зміст, методику до умов і характеру військово-професійної підготовки офіцерів різних видів і родів військ (Г.Н. Блахін, І.І. Варжеленко, 1995; Р.Т. Раєвський, 2006 та ін.).

На думку В.М. Афоніна (2002), О.М. Ольхового й інших (2004), одним із головних напрямків, за яким можна вирішувати питання реформування системи фізичної підготовки курсантів, є вдосконалення методичних основ процесу фізичної підготовки взагалі та навчальних занять зокрема. Удосконалення методичних основ передбачає підвищення навантаження навчально-виховного процесу за допомогою досягнень психології, педагогіки, впровадження прогресивних методів навчання (В.В. Ягупов, 2008).

Спрямованість фізичної підготовки курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України визначає особливості її організації та методики залежно від характеру й умов професійної діяльності військовослужбовців (О.М. Максимцов, 2003; Г.Г. Дмитрієв, 2004; Р.О. Тьорло, 2008; А.В. Магльований, 2008; Р.П. Карпюк, 2010).

Проблемою, яка виникає при визначенні змісту фізичної підготовки, є вирішення питання вибору конкретного напрямку реалізації педагогічного завдання, а саме: теоретичне узагальнення, досвід роботи, аналіз ефективності програм фізичної підготовки курсантів, які дозволяють вважати спеціалізацію головним напрямком удосконалення системи фізичної підготовки в системі підготовки військових фахівців для Сухопутних військ Збройних сил України (М.І. Нещадим, 1999; І.В. Біжан, 2000; О.Г. Піддубний, 2004; О.В. Мозолєв, 2003).

При очевидній теоретичній і практичній значущості проблеми спеціалізації фізичної підготовки курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, враховуючи її стрижневу значущість у їх військово-професійній підготовці, слід зазначити, що вона є нині однією із практично не досліджуваних, оскільки не була предметом дисертаційних досліджень вітчизняних науковців. Зокрема, наявні *суперечності* між таким:

- чинною системою фізичної підготовки курсантів–майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України та вимогами військово-професійної підготовки до їх фізичної підготовленості;
- необхідністю спеціалізації фізичної підготовки курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України в системі їх військово-професійного навчання та необґрунтованістю сучасних методологічних підходів;
- змістом і методиками проведення практичних та методичних занять із навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» та рівнем підготовленості кандидатів до вступу у ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України.

Для підвищення ефективності навчально-виховного процесу необхідна класифікація та об'єднання військових спеціальностей, за якими проходять підготовку курсанти ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, в групи для обґрунтування і систематизації напрямків удосконалення системи фізичної підготовки. Науково-прикладною проблемою дослідження є систематизація у вищих військових навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України спеціальностей, за якими проходять підготовку майбутні офіцери та, відповідно, відсутність ефективної системи спеціальної фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України різних військових спеціальностей.

Зазначене обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження, яке пов'язане з необхідністю теоретичного, методологічного обґрунтування конкретних основ фізичної підготовки курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, які проходять підготовку за різними спеціальностями. Це обумовлює вибір дослідження, його основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на підставі Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2001–2005 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту у межах теми “Фізична підготовка офіцерів в умовах комплектування Збройних сил України на контрактній основі”, шифр – “ПРОФЕСІОНАЛ-2007” (номер державної реєстрації 0101U000519) (співвиконавець теми), Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006–2011 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту в межах теми “Теоретико-методологічні основи фізичної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах інженерного профілю” (номер державної реєстрації 0106U010783) (співвиконавець теми), Зведеного плану науково-дослідної роботи на 2006–2011 рр. Міністерства оборони України в межах тем “Гирьовий спорт у системі військово-спортивної та бойової діяльності військовослужбовців Збройних сил України”, шифр – “ГИРЬОВИЙ СПОРТ” (номер державної реєстрації 0101U002955) (керівник теми), “Фізична підготовка як основний засіб вдосконалення бойової та морально-психологічної готовності військовослужбовців Збройних сил України”, шифр – “ФІЗПІДГОТОВКА”, (номер державної реєстрації 0101U002957) (співвиконавець теми), “Організаційні аспекти функціонування системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних сил України у сучасних умовах”, шифр – “ПРОГНОЗ”, (номер державної реєстрації 0106U010783) (співвиконавець теми), Зведеного плану науково-дослідної роботи на 2011–2016 рр. Міністерства оборони України в межах теми “Формування професійних якостей майбутнього офіцера засобами фізичної підготовки під час навчання у військовому навчальному закладі”, шифр – “ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК” (номер державної реєстрації 0106U010783) (керівник теми).

Роль автора полягає у науковому обґрунтуванні підходів до побудови системи фізичної підготовки курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, розробці концепції фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України та основних напрямів її реалізації у ВВНЗ для фахівців різних військових спеціальностей.

Мета дослідження полягає в розробці концепції фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України та основних напрямів

її реалізації у ВВНЗ.

Завдання дослідження:

- 1) визначити вимоги військово-професійної діяльності майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України до їх фізичної підготовленості;
- 2) визначити місце фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в системі військової освіти України;
- 3) визначити концептуальні основи фізичної підготовки у військових навчальних закладах збройних сил держав НАТО;
- 4) з'ясувати сучасний стан фізичної підготовленості майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України;
- 5) удосконалити зміст і методику спеціальної фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в системі їх військово-професійної підготовки;
- 6) обґрунтувати концепцію фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах.
- 7) експериментально перевірити авторську концепцію фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – система підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах.

Предмет дослідження – фізична підготовка курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано: положення теорії функціональних систем, заснованої П.К. Анохіном, теорію взаємодії в ієрархічних системах М.О. Бернштейна, теорію самоорганізації, синергетики Г. Хакена, І. Пригожина; положення модернізації теорії і практики національної освіти і виховання І.Д. Беґа, В.І. Бондар, Н.Г. Ничкало, В.В. Рибалка, О.О. Романовського, положення методології педагогічної науки і понятійного апарату педагогіки та теорії і методики фізичного виховання С.І. Архангельського, Б.А. Ашмаріна, В.П. Беспалька, В.В. Краєвського, Т.Ю. Круцевич, В.М. Платонова, М.Н. Скаткіна, напрями розвитку системи фізичного виховання у ВНЗ України та зарубіжних країнах О.М. Вацеби, О.Т. Винничука, Є.Н. Приступи, А.В. Цюся, принципи гуманізації в історичних джерелах і сучасній інтерпретації в педагогічних, психологічних і філологічних аспектах О.В. Сухомлинського, педагогічні концепції безперервної професійної освіти, теорію пізнання, загальну теорію систем і системний аналіз Л. Берталанфі, систему контролю рухової діяльності людини В.А. Запорожанова, В.М. Заціорського, фізіологію спорту і рухової діяльності Д.Л. Костили, Д.Ж. Х. Уілмора, теорію перенесення фізичної підготовленості на військово-професійну діяльність Ю.К. Дем'яненка, В.А. Щеголева, систему військової освіти І.В. Біжана, М.І. Нецадима, В.В. Ягупова.

Основу структури нашого дослідження становлять об'єкт і завдання фізичної підготовки курсантів ВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України. Для розуміння складності проблеми щодо створення концепції фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України ми використали принцип системності.

Методологічна специфіка системного підходу визначається тим, що він зорієнтований на розкриття цілісності об'єкта і забезпечує виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта та зведення їх в одну теоретичну схему.

З появою синергетики як теорії самоорганізації у відкритих системах є розуміння системи, яка розвивається і постійно зазнає суттєвих змін. Проблема керованого розвитку набуває таким чином форми проблеми самокерованого розвитку.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

– *теоретичні* – аналіз наукової літератури та документальних джерел із проблеми фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України, а також формування змісту та методик проведення форм фізичної підготовки з курсантами, які проходять підготовку за різними спеціальностями; узагальнення, систематизація та конкретизація теоретичних знань, які стосуються тенденцій розвитку фізичної підготовки майбутніх офіцерів збройних сил держав НАТО, методик перевірки й оцінювання фізичної підготовленості та формування методичних знань і вмінь курсантів; порівняльний аналіз та узагальнення отриманих теоретичних і емпіричних матеріалів;

– *емпіричні й експериментальні* – спостереження, анкетування, бесіди для з'ясування ставлення суб'єктів навчання до організації та змісту форм фізичної підготовки для курсантів ВВНЗ; тестування для визначення рівня розвитку загальних та спеціальних фізичних якостей, спортивної та методичної підготовленості курсантів; педагогічний експеримент для перевірки ефективності фізичної підготовки курсантів-майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у ВВНЗ;

– *методи математичної статистики* – для опрацювання й інтерпретації результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні наукових положень і отриманих нових висновків у галузі фізичного виховання, що в сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему організації, формування і реалізації засобів фізичної підготовки в системі підготовки курсантів у військових навчальних закладах Сухопутних військ. У результаті в наукових дослідженнях *уперше*:

- розроблено концепцію фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ, яка ґрунтується на адаптованих до специфіки загальнопедагогічних і галузевих положеннях, загальних і методичних принципах. Її відмінними рисами є етапність формування фізичної та методичної підготовленості курсантів залежно від етапів підготовки військових фахівців за професійно-орієнтованими дисциплінами, врахування внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на ефективність фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України;

- диференційовано спеціальності, за якими проходять підготовку курсанти – майбутні офіцери Сухопутних військ Збройних сил України, у групи відповідно до вимог військово-професійної підготовки до їх фізичної підготовленості;

- отримано дані про концептуальні засади фізичної підготовки вищих військових навчальних закладів Сухопутних військ збройних сил держав НАТО щодо

систематизації змісту та методик фізичної підготовки курсантів різних військових спеціальностей;

- отримано дані про пріоритетні засоби фізичної підготовки, особливості їх застосування в системі навчання військових фахівців, що в сукупності з доповненими даними сприяло обґрунтуванню основи організаційно-методичного забезпечення ефективної фізичної підготовки впродовж навчання у вищому військовому навчальному закладі Сухопутних військ Збройних сил України;

удосконалено:

- методики застосування військово-прикладних вправ і багатоборств для вдосконалення та оцінювання рівня розвитку загальних і спеціальних фізичних якостей курсантів, адаптовуючи їх до прийнятих педагогічних прийомів у військових навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України та держав НАТО;

- способи організації та змісту методичної підготовки курсантів – майбутніх керівників форм фізичної підготовки на різних курсах навчання;

набули подальшого розвитку:

- поняття “спеціальна фізична підготовка курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України”, яка в межах нашого дослідження розглядається як процес спеціалізованого системно-синергетичного проектування засобів і методів загальної, спеціальної, спортивної, методичної підготовки курсантів до військово-професійної діяльності за призначенням;

- обґрунтування щодо забезпечення етапності формування фізичних, професійних, методичних навичок у курсантів під час навчання у ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України.

Практична значущість одержаних результатів полягає у впровадженні інноваційної концепції фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в систему їх підготовки у вищому військовому навчальному закладі, експериментальній перевірці концепції, що враховує принципи проектування, визначені етапні завдання, містить експериментально обґрунтований розподіл засобів фізичної підготовки за періодом навчання курсантів, а саме: програму загальної фізичної підготовленості (I–II курс навчання), чотири програми спеціальної фізичної підготовленості залежно від специфіки військової спеціальності (III–IV курс навчання), програму методичної підготовки курсантів і методику перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України залежно від вимог військово-професійної діяльності.

Результати дисертаційного дослідження було практично впроваджено у ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, а також у систему підготовки молодших спеціалістів у Навчальних центрах Сухопутних військ, про що свідчать акти впровадження, зокрема, Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України (акт №744/53 від 29.05.12 р.), Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (акт №19 від 30.05.12 р.), Військової академії м. Одеси (акт № 36-2 від 25.05.12 р.), факультету військової підготовки при Національному університеті “Харківська політехніка” (акт №75/11 від 4.06.12 р.), факультету військової підготовки при Кам’янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (акт №1487 від 7.06.12 р.).

Матеріали роботи також використані для удосконалення підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у рамках навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» (1–4 курс Академії сухопутних військ), при розробці навчальних програм із дисципліни «Теорія та організація фізичної підготовки військ» (3–4 курс курсантів, які навчаються за напрямом підготовки 6.010201 – фізичне виховання і спорт), при розробці програм фізичної підготовки для проведення навчальних занять, ранкової фізичної зарядки, спортивно-масової роботи з офіцерами Академії сухопутних військ.

Використання концептуальних підходів при проектуванні змісту фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України, які проходять підготовку за різними спеціальностями, сприятиме інтеграції військової освіти у загальноприйнятну підготовку військових фахівців у ВНЗ держав НАТО.

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямку, мети й завдань досліджень, проведенні досліджень і аналізі отриманих даних, обґрунтуванні й розробці концепції фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних сил України. У публікаціях, виконаних у співавторстві, дисертанту належать результати експериментальних досліджень комплексного тестування, їх інтерпретація та висновки. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на таких наукових конференціях:

- *міжнародних* – XI–XVI наукових конференціях “Молода спортивна наука України” (Львів, 2007–2012), IV науковій конференції “Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях” (м. Харків–Білгород–Красноярськ, 2008), III науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції” (Тернопіль, 2009), I–III науково-методичній конференції “Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров’я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту” (Київ, 2009–2011), IV (Інтернет) науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних єдиноборств” (Харків, 2010), III науково-практичній конференції “Здоровьесберегающие технологии, физическая реабилитация и рекреация в военных учебных заведениях” (м. Харків–Білгород–Красноярськ, 2011), науково-практичній конференції “Современные технологии формирования специалиста по физическому воспитанию, спорту и основам здоровья” (Чернігів, 2010, 2012), VII науковій конференції “Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях” (Білгород–Харків–Красноярськ, 2011);

- *всеукраїнських* – науково-практичній конференції “Форми і способи застосування підрозділів Сухопутних військ” (Львів, 2009), науково-практичному семінарі “Оперативна та бойова підготовка Сухопутних військ: стан, проблеми, перспективи” (Львів, 2009), науково-методичній конференції “Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки військовослужбовців” (Київ, 2011), науково-практичній конференції “Сухопутні війська Збройних Сил України: історія, сучасність, розвиток” (Львів, 2011), науково-практичній конференції “Роль фізичної культури і спорту у гармонійному розвитку учнівської та студентської молоді” (Івано-

Франківськ, 2012), науковій конференції “Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти” (Кам’янець-Подільський, 2012);

- *навчальних зборах* фахівців фізичної підготовки і спорту Збройних сил України (Київ, 2009 – 2011; Житомир, 2012).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено в 1 монографії, 24 статтях у наукових фахових виданнях України (з них 6 одноосібних), 10 навчально-методичних посібниках (3 з яких мають гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Рекомендовано як навчальний посібник для слухачів, курсантів та студентів вищих навчальних закладів»), 2 програмах навчальної дисципліни і 15 наукових статтях та тезах, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація викладена на 491 сторінці, ілюстрована 58 рисунками, містить 55 таблиць і складається із переліку умовних скорочень, вступу, семи розділів, висновків і списку використаних літературних джерел. У бібліографії подано 353 джерела, з яких 55 – публікації зарубіжних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано зв’язок роботи з науковими планами, темами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, методологію і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість одержаних результатів і особистий внесок здобувача, подано інформацію про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертації.

У першому розділі «**Система фізичної підготовки майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України як проблема наукового аналізу**» проаналізовано літературні й документальні джерела для вивчення моделі Збройних сил України (далі – ЗСУ), а також структури Сухопутних військ ЗСУ (далі – СВ), їх бойовий склад та особливості виконання бойового завдання за призначенням, теоретично обґрунтовано залежність ефективності професійної діяльності від розвитку фізичних якостей курсантів, а також досліджено організацію та планування фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах (ВНЗ) СВ, її зміст і методики проведення форм фізичної підготовки.

Структура СВ, їх бойовий потенціал мають забезпечувати виконання практично усього спектра завдань, які ставляться перед ЗСУ загалом. Для цього вони повинні бути мобільними, гнучкими, спроможними адекватно реагувати на всі можливі загрози національній безпеці України. Сухопутні війська залишаються найчисельнішими порівняно з іншими видами ЗСУ і є їх основою. До основних завдань Сухопутних військ належать такі: здатність проводити оборонні (контрнаступальні) операції та бойові дії тактичного, оперативного й оперативно-стратегічного масштабів, вести активні мобільні дії у високому темпі, охоплюючи противника з повітря, флангів і тилу, а також до бойових дій в умовах застосування засобів масового ураження.

Фізична підготовка впливає на всі компоненти боєздатності

військовослужбовців. Об'єктивною основою цього є перенесення на боєдатність фізичних якостей, рухових навичок, біологічних властивостей організму, особливостей психіки та свідомості військовослужбовців, сформованих у процесі фізичної підготовки (Ю.С.Фіногенов, 2009).

Сучасні бойові дії тісно пов'язані з несприятливими умовами діяльності, які впливають на організм військовослужбовців (В.Ф. Кирильчук, 1997; Б.В. Ендальцев, 2002; В.В. Миронов, В.Ю. Тарасов, 2003). Тому для підвищення стійкості організму до їх впливу необхідно мати високий рівень фізичної підготовленості, сформованої не тільки за допомогою традиційних засобів фізичної підготовки, а й із застосуванням спеціалізованих засобів і методів (навчально-бойові дії, вправи зі зброєю тощо) (М.П. Коробейников, 1972).

Військовослужбовці з високим рівнем розвитку сили, витривалості, швидкості, спритності в умовах бойових дій (впливу значних фізичних і психічних навантажень) переважають за різними показниками військово-професійної діяльності військовослужбовців, у яких рівень цих якостей нижчий (Ю.А. Бородін, 2002; В.В. Паєвський, О.А. Шевченко, 2004). Ю.С. Фіногенов (2009), С.В. Романчук (2012) доводять, що військово-професійне навчання (опанування певного обсягу військово-прикладних, спеціальних навичок) не може проходити успішно без достатнього розвитку фізичних якостей, які необхідні для вміння швидко пересуватися на місцевості, долати різні перешкоди, плавати (в тому числі й в обмундируванні зі зброєю), ходити на лижах (рис. 1).

Фізична підготовка у ВНЗ СВ сьогодні не враховує особливостей діяльності майбутніх офіцерів на первинних посадах. Під час навчання у курсанта формують тільки загальну фізичну підготовленість, не готуючи його організм до витримування негативних чинників професійної діяльності, особливостей виконання обов'язків у повсякденній і бойовій обстановці. А отже, майбутні командири підрозділів не зможуть підготувати підпорядкований особовий склад до ефективного виконання обов'язків під впливом зовнішніх і внутрішніх негативних чинників військової служби (Ю.А. Бородін, В.М. Романчук, 2003; К.В. Пронтенко, 2008; О.І. Попович, 2010).

Проведений аналіз виявив наявність науково-прикладної проблеми, а саме: необґрунтованість взаємозалежності фізичної й професійної підготовки курсантів, відсутність спеціального спрямування змісту та методики організації фізичної підготовки у ВНЗ СВ, недостатня готовність випускників до проведення форм фізичної підготовки з підлеглим особовим складом. Зазначене підтверджує необхідність модернізації фізичної підготовки в ВНЗ СВ на основі ґрунтованого наукового дослідження, що було виокремлено, як головний напрям дисертаційної роботи.

Другий розділ **«Методи та організація дослідження»** висвітлює застосований відповідно до завдань комплекс методів наукового пізнання, етапність досягнення мети, дані про досліджуваний контингент та експериментальну базу.

I етап (2001–2002 рр.) був спрямований на інформаційний пошук наукових літературних джерел, документальних матеріалів. Було використано методи теоретичного рівня — аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

Проведено аналіз підґрунтя формування програмно-нормативних засад фізичної підготовки у ВНЗ, напрямків підготовки військових фахівців у навчальних закладах, показано відсутність систематизації груп спеціальностей, за якими відбувається підготовка майбутніх офіцерів у ВНЗ СВ ЗСУ. Досліджено характеристики військово-професійних вимог до різних напрямків навчання фахівців, встановлено загальні подібності та відмінності між спеціальностями напрямів підготовки, що дозволило обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження, окреслити об'єкт і предмет дослідження.

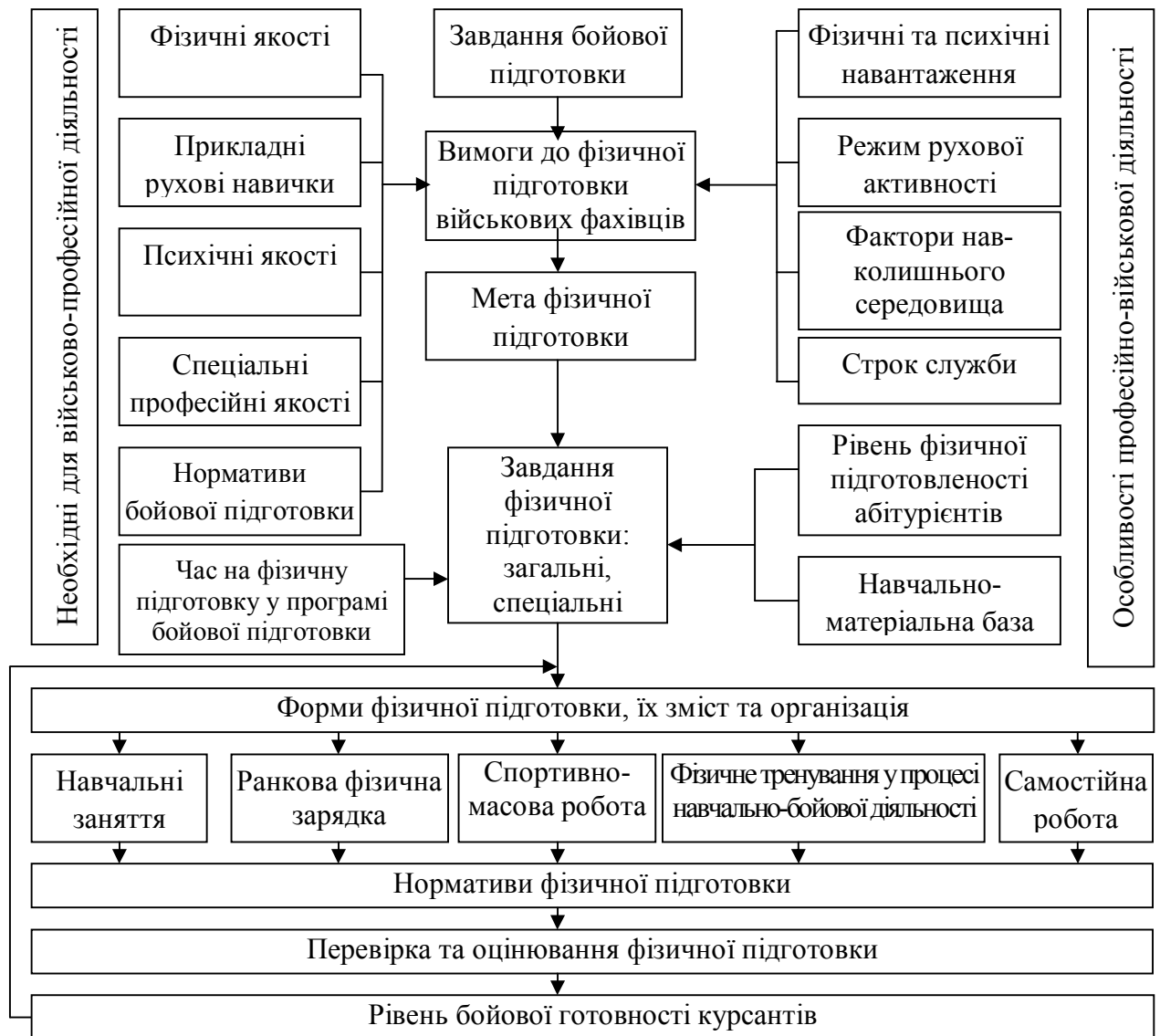

Рис. 1. Структура зв'язків між професійною та фізичною підготовкою курсантів ВНЗ

Для забезпечення отримання якнайповнішої інформації про процес фізичної підготовки у ВНЗ СВ ЗСУ було проаналізовано стан організаційної, управлінської, навчальної сфер, суб'єкти та об'єкти, системоутворювальні чинники, що відіграють роль у створенні та функціонуванні фізичної підготовки курсантів, які навчаються за різними спеціальностями у ВНЗ Сухопутних військ.

Другий етап (2002–2003 рр.) спрямований на отримання емпіричних даних за

допомогою соціометричних і педагогічних методів для формування задуму модифікації системи фізичної підготовки курсантів ВНЗ Сухопутних військ з урахування внутрішніх і зовнішніх чинників, які визначають особливості навчально-виховного процесу, а також суб'єктивного ставлення суб'єктів навчання до організації та змісту форм фізичної підготовки для фахівців основних груп військових спеціальностей.

Проведено анкетування та опитування курсантів різних спеціальностей і фахівців фізичної підготовки та спорту всіх видів ЗС України. Контингент досліджуваних: 27 офіцерів-фахівців фізичної підготовки і спорту та 219 курсантів ВНЗ Сухопутних військ. Експериментальна база: навчально-тренувальні збори начальників фізичної підготовки і спорту під керівництвом начальника Управління фізичної підготовки і спорту в м. Києві, Академія сухопутних військ, військова Академія м. Одеси.

Вивчено передовий досвід роботи ВНЗ СВ Збройних сил України, Росії, США, Німеччини, Великобританії, Франції з проблем спрямування змісту фізичної підготовки, системи перевірки й оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців і програми методичної підготовки командирів підрозділів до проведення занять фізичними вправами з підлеглим особовим складом.

Досліджено та проаналізовано зв'язок між успішністю виконання нормативів професійної підготовки та рівнем фізичної підготовленості курсантів різних військових спеціальностей перед і після значних фізичних й психічних навантажень (до та після польових навчань).

На третьому етапі (2003—2007 рр.) проведено констатувальний експеримент для отримання первинної інформації про рівень фізичної та спортивної підготовленості курсантів ВНЗ Сухопутних військ загалом і за групами окремих спеціальностей.

Визначено показники загальної фізичної підготовленості курсантів за час навчання у ВНЗ. Контингент досліджуваних: 430 курсантів, які навчаються за різними військовими спеціальностями, з яких із танкових підрозділів – 110 чол., аеромобільних військ – 102 чол., підрозділів ракетних військ та артилерії – 102 чол., підрозділів механізованих військ – 116 чол. Виявлено взаємозв'язки показників спеціальної фізичної та професійної підготовленості залежно від особливостей виконання бойових завдань за призначенням. Контингент досліджуваних: 30 курсантів факультету аеромобільних військ і розвідки, 100 курсантів, які навчаються за спеціальністю «Управління діями підрозділів танкових військ», 89 курсантів – майбутніх командирів механізованих військ і 70 курсантів – артилеристів. Експериментальна база: навчально-тренувальні комплекси керування бойовими машинами, центр забезпечення навчального процесу Академії сухопутних військ.

Визначено рівень оволодіння курсантами ВНЗ Сухопутних військ методичними навичками в проведенні форм фізичної підготовки, здійснено оцінювання ефективності чинної системи перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів, які навчаються за різними військовими спеціальностями.

На четвертому етапі (2007—2008 рр.) вивчено матеріали, отримані в результаті констатувального експерименту. Аналіз наявних результатів

ефективності чинних підходів до формування системи фізичної підготовки у ВНЗ Сухопутних військ дав підстави для висування гіпотези про необхідність систематизації та спеціалізації етапів системи фізичної підготовки курсантів відповідно до завдань навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Аналіз цього матеріалу дав підстави для розробки й упровадження принципів проектування, планування та контролювання етапів, структури і змісту концепції фізичної підготовки у ВНЗ СВ ЗС України.

Обґрунтовано програми фізичної підготовки курсантів ВНЗ, які навчаються за чотирима основними групами військових спеціальностей. Модернізовано програму формування методичної підготовленості курсантів з питань організації та проведення форм фізичної підготовки і систему перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів залежно від спеціальності та етапу навчання у ВНЗ Сухопутних військ.

Розроблено алгоритм упровадження концепції фізичної підготовки курсантів у навчально-виховний процес ВНЗ, які готують фахівців для Сухопутних військ ЗС України.

На п'ятому етапі (2008–2012 рр.) завершено констатувальний і проведено чотирирічний формувальний педагогічний експеримент, спрямований на перевірку ефективності розробленої концепції фізичної підготовки курсантів упродовж їхнього навчання у ВНЗ. За допомогою способу рівноцінних пар було складено контрольну (КГ) ($n=134$) й експериментальну (ЕГ) ($n=133$) групи, кожна з яких було поділено на чотири підгрупи. $ЕГ_{МП}$ та $КГ_{МП}$ — курсанти, які вступили до ВНЗ Сухопутних військ на спеціальність «Управління діями підрозділів механізованих військ» ($n_{КГ}=28$; $n_{ЕГ}=29$ чоловік); $ЕГ_{АВ}$ та $КГ_{АВ}$ — курсанти-аеромобілісти та розвідники ($n_{КГ}=30$; $n_{ЕГ}=32$ чоловік); $ЕГ_{ТП}$ та $КГ_{ТП}$ — курсанти, які навчаються за спеціальностями «Управління діями танкових підрозділів», «Управління діями підрозділів артилерії», «Автомобільний транспорт» ($n_{КГ}=36$; $n_{ЕГ}=38$ чоловік); $ЕГ_{НА}$ та $КГ_{НА}$ — курсанти-фахівці наземної артилерії ($n_{КГ}=40$; $n_{ЕГ}=34$).

Ефективність експериментальної концепції визначали, використовуючи такі характеристики: зміни показників фізичної, спортивної і методичної та військово-професійної підготовленості; фізичної підготовленості курсантів, які на заняттях з фізичної підготовки використовували експериментальну (група ЕГ) і чинну (група КГ) системи фізичної підготовки.

На шостому етапі (2012 рік) — аналіз, систематизація й узагальнення результатів формувального педагогічного експерименту для встановлення ефективності авторської концепції фізичної підготовки курсантів ВНЗ Сухопутних військ, які навчаються за чотирима основними групами спеціальностей, у процесі їхнього навчання, формулювання загальних висновків і практичних рекомендацій, оформлення роботи. Також на цьому етапі здійснювали апробацію основних положень дисертації на наукових конференціях, у навчальному процесі ВНЗ України, що здійснюють підготовку зазначених фахівців.

Поетапне розв'язання завдань дослідження з використанням методів наукового пізнання дозволило обґрунтувати підходи до реалізації концепції фізичної підготовки курсантів ВНЗ СВ.

У третьому розділі «**Фізична підготовка курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в системі військової освіти України**» представлено внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на систему фізичної підготовки, проаналізовано організацію фізичної підготовки у ВНЗ СВ провідних держав НАТО, з'ясовано напрями застосування фізичних вправ щодо вдосконалення навчально-бойових, психологічних, психофізичних якостей курсантів і бойового злагодження військових колективів.

Підтверджено, що система фізичної підготовки ВНЗ є системою соціального типу, що, насамперед, визначає підпорядкованість її потребам суспільства, держави, народу України. В основі системи фізичного виховання курсантів як педагогічного процесу, спрямованого на удосконалення їх фізичних якостей, є явище використання біологічної та психологічної адаптації людини до професійної діяльності (І.І. Варжеленко, 1997; В.П. Леонтьєв, 2000; А.Р. Луцак, 2001).

Аналіз формування і розвитку систем фізичної підготовки ВНЗ Сухопутних військ зарубіжних країн визначає, що усі вони вдосконалювалися схожим чином — єдина навчальна дисципліна зі спільним функціонуванням фізичної підготовки і масового спорту, розмежування завдань фізичної підготовки, масового і "великого" спорту. Доведено, що система фізичної підготовки ВНЗ Збройних сил України свідчить про певне ігнорування цього стратегічного напрямку розвитку сучасних систем фізичної підготовки. Цей факт розглядається в роботі Ю.А. Бородіна й інтерпретується як приклад негативного співвідношення, що призвело до фактичного дублювання фізичної підготовки і масового спорту, втрати її внутрішньої сутності.

У четвертому розділі «**Сучасний стан фізичної підготовленості майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України**» подано результати дослідження, спрямованого на визначення рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу у ВНЗ СВ, та розвитку загальних фізичних якостей курсантів різних курсів навчання і різних військових спеціальностей, спортивної підготовленості курсантів за час навчання у ВНЗ СВ, а також суб'єктивної думки курсантів, які навчаються за різними спеціальностями, щодо ефективності організації фізичної підготовки у ВНЗ Сухопутних військ.

Дослідження показали, що рівень фізичної підготовленості кандидатів до вступу з кожним роком поступово знижується та не дозволяє повною мірою вирішити основні завдання фізичної підготовки курсантів ВНЗ на етапі первинного навчання. Різниця між показниками вступників 2007 та 2011 років з підтягування на перекладині знизилася на 1,5 разу ($p < 0,01$), з бігу на 3000 м – становить 39 с, що свідчить про їх достовірне зниження ($p < 0,001$). У 2011 році показник швидкісних якостей кандидатів до вступу достовірно нижчий ніж у 2002–2005 роках ($p < 0,001$; $p < 0,001$; $p < 0,001$; $p < 0,05$).

Рівень розвитку загальних фізичних якостей курсантів на молодших курсах усіх спеціальностей має істотну різницю ($p < 0,05$ – $0,001$). На випускному курсі результати курсантів не мають достовірної різниці ($p > 0,05$). Цей факт підтверджує, що фізична підготовка у ВНЗ Сухопутних військ для курсантів, які навчаються за різними спеціальностями, проводиться за єдиними програмами, планами та змістом,

які не враховують особливостей пріоритетного розвитку фізичних якостей, що дозволяють ефективно формувати військово-професійні навички й уміння.

Аналіз виконання курсантами спортивних розрядів під час навчання у ВНЗ СВ дозволяє стверджувати, що більшість нормативних вимог підтверджено з фізичних вправ, які характеризують розвиток загальної фізичної підготовки (біг на 100 м – 18,6%; біг на 3 км – 34,8%; підтягування на перекладині – 16,9%, загалом – 70,3%). З військово-прикладних вправ та багатоборств виконано лише 10,2%, що свідчить про відсутність зацікавленості в курсантів у виконанні цих вправ або відсутність зазначених вправ у змісті навчальних занять і спортивно-масовій роботі.

Дослідження довели, що курсанти бажають займатися на заняттях з фізичної підготовки саме такими видами спорту, фізичними вправами, які найбільше впливають на формування професійних навичок і вмінь. Курсанти танкових підрозділів визначили заняття атлетизмом (42,6%), курсанти аеромобільних підрозділів – заняття рукопашним боєм (42,8%) і кросову підготовку (34,3%), курсанти підрозділів ракетних військ та артилерії – заняття спортивними іграми (41,2%) й атлетизмом (37,3%), курсанти механізованих підрозділів – заняття рукопашним боєм (35,1%) та атлетизмом (33,2%).

За результатами дослідження визначено, що чинна система фізичної підготовки у ВНЗ СВ не зовсім ефективно дозволяє сформувати фізичну готовність військовослужбовців до виконання завдань за призначенням, а особливо хотілося б зауважити відсутність спеціального спрямування змісту та методики проведення форм фізичної підготовки під час навчання курсантів у ВНЗ СВ.

У п'ятому розділі **«Спеціальна фізична підготовка курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в системі їх військово-професійної підготовки»** обґрунтовано методологічні засади спеціальної фізичної підготовки курсантів у системі підготовки військових фахівців, визначено найбільш ефективні засоби фізичної підготовки, що позитивно впливають на вдосконалення професійних умінь і навичок курсантів, які навчаються за чотирма основними групами військових спеціальностей ВНЗ СВ: 1 група – аеромобільні та розвідувальні підрозділи, 2 група – механізовані підрозділи, 3 група – танкові, самоходно-артилерійські, автомобільні підрозділи, підрозділи протиповітряної оборони, 4 група – підрозділи наземної артилерії.

Доведено, що фізична підготовка у ВНЗ СВ повинна бути підпорядкована системі бойової підготовки, а зміст має враховувати специфіку майбутньої професійної діяльності курсантів. Важливим завданням є пошук доступних засобів фізичної підготовки, які разом із розвитком загальних фізичних якостей сприяли удосконаленню стійкості організму до негативних чинників військово-професійного навчання та діяльності, розвитку й удосконаленню психофізіологічних якостей функціональних можливостей організму, необхідних для підвищення ефективності навчання (діяльності) курсантів усіх спеціальностей.

Для оцінювання рівня розвитку спеціальної фізичної підготовленості курсантів-аеромобілістів було визначено дванадцять вправ НФП-09. Ми розрахували коефіцієнти кореляції між результатами у виконанні нормативів професійної та фізичної підготовки. Структура взаємозв'язку професійної та фізичної підготовленості курсантів має складний характер. Так, результат виконання

стрибків з гелікоптера та збір після десантування має достовірний зв'язок з результатами бігу на 5 км ($p < 0,01$), підйому переворотом на перекладині ($p < 0,05$), подолання смуги перешкод ($p < 0,01$), бігу на 1100 метрів із подоланням смуги перешкод ($p < 0,01$) і виконання прийомів рукопашного бою ($p < 0,05$). Визначено, що результати рукопашної сутички мають достовірний зв'язок із результатами виконання нормативів з підтягування на перекладині ($p < 0,05$), бігу на 100 метрів ($p < 0,01$), підйому переворотом на перекладині ($p < 0,05$), бігу на 100 метрів з положення лежачи ($p < 0,05$), подолання загальної смуги перешкод ($p < 0,05$), бігу на 1100 м з подоланням смуги перешкод ($p < 0,05$) і виконання прийомів рукопашного бою ($p < 0,01$). Проведений кореляційний аналіз виявив, що більшість результатів професійної підготовки військовослужбовців аеромобільних підрозділів мають достовірний зв'язок із результатами з бігу на 5 км, виконання загальної контрольної вправи на смугі перешкод та бігу на 1100 метрів з подоланням смуги перешкод ($p < 0,05-0,01$).

Результати дисперсійного й факторного аналізів свідчать, що в курсантів – фахівців танкових, самохідно-артилерійських підрозділів і підрозділів протиповітряної оборони у звичайних умовах найбільше значення для професійної працездатності мають чинники фізичного розвитку, швидкості дій, загальної та силової витривалості. За несприятливих умов найважливіші загальна та силова витривалість. Функціональні резерви, що розвинені у процесі тренування на заняттях з фізичної підготовки, витрачаються тільки в умовах впливу несприятливих чинників. Отримані результати свідчать, що несприятливі чинники погіршують діяльність функціональних систем організму, виснажують функціональні можливості й знижують професійну працездатність.

У процесі дослідження спеціальної фізичної підготовленості курсантів, які навчаються за спеціальністю «Управління діями підрозділів механізованих військ» проводили тестування особового складу за 43 показниками. Використовували вправи, що характеризують розвиток фізичних якостей і рухових можливостей. При визначенні професійної підготовленості військовослужбовців використовували результати виконання нормативів із різних розділів професійної підготовки.

Проведений кореляційний аналіз довів, що на якісну підготовку курсантів – майбутніх командирів механізованих підрозділів більшою мірою впливає розвиток спритності ($p < 0,05-0,01$), швидкості ($p < 0,05-0,01$) та силової витривалості ($p < 0,01$). Беручи до уваги особливості бойового застосування механізованих підрозділів, а саме: тривалі марші в пішому порядку та на машинах, підготовка оборонних споруд, стрімка атака переднього краю противника, кидання гранат тощо, ми стверджуємо що чинна система фізичної підготовки недостатньо ефективна щодо формування професійно-прикладних навичок і вмій у випускників цієї спеціальності.

В умовах застосування артилерійських підрозділів під час бойових дій військовослужбовцям необхідно виконувати велику кількість рухів, пов'язаних із застосуванням сили та силової витривалості, а саме:

- при переведенні гармат із похідного у бойовий стан треба зняти їх із буксира, розвернути та вивести на бойовий простір при вазі гармати від 1,5 до 5 тонн;
- підтримувати темп стрільби 5–6 пострілів за хвилину при вазі пострілу 28–42 кг упродовж 10–20 хвилин;

- при зміні позицій перекотити гармату на відстань від 600 до 1500 м;
- перенести бойовий комплект гармати в кількості 80–120 пострілів у ящиках вагою до 100 кг.

За результатами дослідження виявлено, що найбільший взаємозв'язок із нормативами професійної підготовки мають вправи, які виконуються з гирями 24 кг (поштовх двох гир довгим циклом, ривок гирі 24 кг) ($p < 0,01$).

У шостому розділі «**Концепція фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах**» розроблено й обґрунтовано концепцію фізичної підготовки курсантів ВНЗ Сухопутних військ, які навчаються за різними військовими спеціальностями з урахуванням етапності формування військового фахівця з професійно-орієнтованих дисциплін та методичних навичок.

На основі проведеного аналізу й узагальнення більшості актуальних науково-теоретичних і документальних джерел, що стосуються питань удосконалення системи фізичної підготовки у навчальних закладах, а також результатів власних досліджень, ми розробили концепцію фізичної підготовки у військових навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України й алгоритм її впровадження в навчально-виховний процес курсантів, які навчаються за різними групами спеціальностей (рис. 2).

Метою концепції є забезпечення фізичної підготовленості курсантів до оволодіння бойовою технікою та озброєнням, ефективного їх використання в навчально-бойових умовах, стійкого витримування фізичних навантажень, адаптації організму до впливу негативних чинників професійної діяльності.

Концепція фізичної підготовки у ВНЗ СВ ЗСУ вирішує такі **завдання**:

- забезпечення всебічної фізичної підготовленості курсантів ВНЗ СВ;
- переважний розвиток особливо важливих для цієї групи спеціальностей навичок, фізичних і вольових якостей;
- підготовка курсантів до специфічних впливів умов навчально-бойової діяльності певної групи спеціальностей;
- підвищення працездатності в процесі виконання навчально-бойових завдань і зниження негативних наслідків впливу чинників професійної діяльності.

Концепція обґрунтована відповідно до чинників професійної діяльності, які чітко визначають її **спрямованість** при формуванні професійної майстерності курсантів ВНЗ СВ, а саме:

- типові умови, в яких протікає навчально-бойова та можлива бойова діяльність фахівців певної групи спеціальностей;
- характер прийомів і дій, які виконуються при виконанні бойового завдання, обслуговування техніки, озброєння, спеціальних операцій;
- характер і величина фізичних та психологічних навантажень, які військові фахівці витримують під час професійної діяльності;
- особливості місця дислокації або можливого театру бойових дій;
- особливості організації та комплектації військових частин певних груп спеціальностей;
- характер і ступінь впливу професійної діяльності на фізичний стан особового складу.

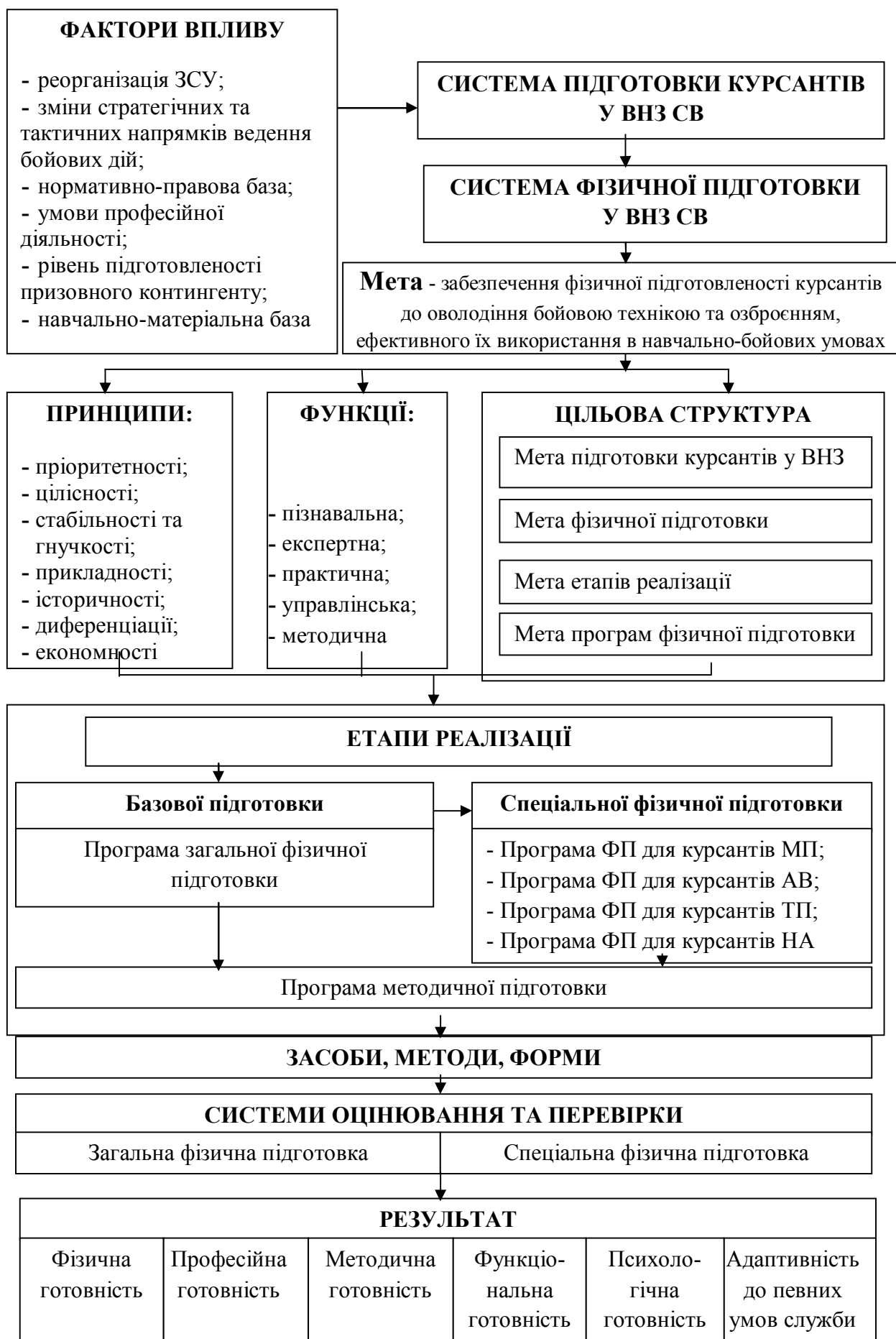

Рис. 2. Концепція фізичної підготовки військових навчальних закладів СВ

Авторська концепція реалізується за такими **принципами**:

- 1) *пріоритетності* — відповідність змісту фізичної підготовки завданням із розвитку у курсантів фізичних якостей, які відповідають вимогам сучасного бою;
- 2) *цілісності* — відповідність організаційної структури, форм і методів фізичної підготовки завданням, які висуваються до неї;
- 3) *стабільності та гнучкості* — стабільна й ефективна підготовка фахівців з урахуванням можливих змін в озброєнні, веденні бою тощо;
- 4) *прикладності* — чітка цілеспрямованість, урахування специфіки й умов професійної діяльності курсантів різних військових спеціальностей;
- 5) *історичності* — реалізація в процесі фізичного виховання останніх досягнень науки, логістики, вдосконалення системи та методика проведення форм фізичної підготовки;
- 6) *диференціації* — підбір різних підходів залежно від специфіки спеціальностей, за якими навчаються курсанти ВНЗ СВ;
- 7) *економності* — раціональне використання матеріальних засобів для вдосконалення фізичної підготовленості курсантів з тим, щоб досягнути максимально можливого ефекту за критерієм “витрати-результат”.

Таким чином, ми розглянемо концептуальні підходи, що характеризують основні компоненти процесу фізичної підготовки у вищих навчальних закладах Сухопутних військ (табл. 1). Далі детально зупинимося на описі структури процесу навчання курсантів на етапах фізичної підготовки.

Етап базової підготовки спрямований на функціональну підготовку організму курсанта до витримування навантажень професійного навчання, а також на підвищення рівня загальної фізичної підготовленості курсантів.

Завдання етапу: визначення фізичної придатності абітурієнтів до військового навчання; розвиток і вдосконалення основних фізичних якостей курсантів; формування початкових військово-прикладних навичок.

Фізична підготовка на першому етапі навчання у ВНЗ Сухопутних військ організовується і проводиться впродовж двох років за типовою програмою комплексної спрямованості. Структурно він складається з трьох підетапів: ПВПІ, втягувального й ударного. На етапі ПВПІ курсанти мають адаптуватися до особливостей військової служби, у перший рік навчання курсанти повинні оволодіти встановленими програмою фізичними вправами, прийомами і діями, теоретичними положеннями й організаторсько-методичними вміннями навчати окремих фізичних вправ, прийомів і дій, а у другій рік – усім обсягом фізичних вправ і ознайомлюються з військово-прикладними прийомами і діями, теоретичними положеннями та методичними навичками, передбаченими програмою.

Особливістю цього етапу є спрямованість форм ФП на всебічний розвиток фізичних якостей курсантів. При цьому фізична підготовка характеризується різноманітністю засобів і методів, широким застосуванням матеріалів різних розділів фізичної підготовки. Під час базової підготовки не повинні планувати заняття зі значними фізичними навантаженнями та психічними напруженнями, які передбачають застосування фізичних вправ одноманітного і монотонного характеру.

Концептуальні засади фізичної підготовки у військово-навчальних закладах Сухопутних військ

Етапи навчання	
Загальновійськова підготовка, I—II курс	Підготовка за спеціальністю, III—IV курс
Мета професійної підготовки	
Сформувати в курсантів необхідні знання та випрацювати навички дій військовослужбовця у загальновійськовому бою	Сформувати в курсантів вміння у виконанні професійні обов'язки на визначеній посаді молодшого командира або командира підрозділу
Мета фізичної підготовки - поетапне формування фізичної готовності курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ до оволодіння визначеною військовою спеціальністю	
Основна настанова етапів фізичної підготовки	
Функціональна підготовка організму курсанта до витримування навантажень професійного навчання, а також підвищення рівня фізичної підготовленості військовослужбовців	Розвиток і вдосконалення професійно важливих фізичних і спеціальних якостей військовослужбовців, а також військово-прикладних навичок у визначених військових спеціальностях
Завдання фізичної підготовки	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення фізичної придатності молодого поповнення 2. Розвиток і вдосконалення фізичних здібностей курсантів 3. Загальна фізична підготовка 4. Оволодіння методикою навчання фізичних вправ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Удосконалення військово-прикладних навичок і розвиток спеціальних якостей військовослужбовців 2. Підтримання досягнутого рівня розвитку фізичних здібностей 3. Формування навичок колективної взаємодії членів екіпажів, розрахунків і відділень 4. Оволодіння методикою проведення форм фізичної підготовки
Зміст фізичної підготовки	
Програма удосконалення загальної фізичної підготовленості	Програми вдосконалення ПП курсантів у залежності від спеціальності засобами ФП
Перевірка та оцінка фізичної підготовленості	
Упродовж 1—2 тижня – перевірка фізичної придатності; фізичної підготовленості (біг на 100 м і 3 км, підтягування на перекладині та вправи на спритність); фізичний розвиток і функціональний стан призовників; мотивація занять фізичними вправами. У кінці етапу навчання – оцінювання фізичної підготовленості: біг на 100 м і 3 км, підтягування на перекладині та вправи на смузі перешкод	У кінці етапу навчання перевірка рівня фізичної підготовленості за допомогою тестів, наближеними до професійної підготовки за спеціальністю

Методична підготовка спрямована на прищеплювання організаційно-методичних навичок і вмінь у навчанні фізичних вправ, прийомів і дій. Її зміст становлять узагальнені варіанти навчальних завдань і матеріалів у стандартних видах рухової діяльності. Необхідно зазначити, що в перший рік навчання на етапі загальновійськової підготовки вивчають фізичні й інші якості курсантів, які надалі

враховуватимуться при відборі їх для навчання за фахом. Тому наприкінці першого року підготовки необхідно оцінити рівень розвитку у військовослужбовців швидкості, сили, витривалості та спритності. Надалі в кінці кожного модуля має здійснюватися перевірка рівня фізичної підготовленості курсантів за фізичними вправами, передбаченими у перевірці в міру вивчення.

Етап базової підготовки закінчується складанням комплексного іспиту, до змісту якого входять теоретична, методична та фізична підготовленість. Рівень фізичної підготовленості оцінюється за результатами виконання вправ військово-спортивного комплексу (ВСК), а саме: біг на 100 м, підтягування на перекладині, подолання загальної смуги перешкод, біг на 3 км. Застосування ВСК дозволяє оцінити рівень розвитку загальних фізичних якостей і визначити рейтинг курсантів за таблицею нарахування балів.

Етап спеціальної підготовки спрямований на розвиток і вдосконалення професійно важливих фізичних і спеціальних якостей, а також військово-прикладних навичок військовослужбовців різних військових спеціальностей.

Завдання етапу: вдосконалення військово-прикладних навичок і розвиток спеціальних якостей, підтримання досягнутого рівня розвитку загальних фізичних якостей, формування навичок колективної взаємодії військовослужбовців.

Фізична підготовка планується впродовж двох років за типовими програмами. Структурно цей етап складається з двох-трьох підетапів. Курсанти на етапі спеціальної підготовки оволодівають встановленим програмою обсягом спеціальних вправ, військово-прикладних прийомів і дій, а також організаційно-методичними вміннями проведення фізичної підготовки в ролі командира взводу та роти.

Зміст фізичної підготовки на цьому етапі має забезпечити цілеспрямований і планомірний розвиток і вдосконалення професійно важливих якостей військовослужбовців (табл. 2). При цьому необхідно широко використовувати засоби, що дозволяють підвищити функціональний потенціал організму курсантів без застосування великого обсягу роботи, максимально наближеної за характером до роботи, що становить військово-професійну діяльність. З III курсу планують виконання великих обсягів роботи відносно невисокої інтенсивності. Це пояснюється тим, що курсантам, незалежно від їх майбутньої спеціальності, необхідно створити потужну аеробну базу. На цій основі військовослужбовці успішно виконуватимуть великі обсяги спеціальної роботи військово-прикладного характеру, крім того, у них підвищаться здатності до витримування професійних навантажень і відновлення сил після них.

Особливість етапу – вибіркова і комплексна спрямованість навчальних занять. При цьому основна увага приділяється швидкісній, силовій, швидкісно-силовій підготовці, а також розвитку аеробної та анаеробної витривалості військовослужбовців. Для розвитку координаційних здібностей курсантів згуртованості військових підрозділів необхідно використовувати вправи в складі підрозділів.

Методична підготовка майбутніх командирів на етапі спеціальної підготовки повинна бути спрямована на вироблення навичок і вмінь проводити різні форми фізичної підготовки, а також на закріплення отриманих умінь під час стажування.

На перевірку фізичної підготовки в кінці зазначеного етапу ми пропонуємо фізичні вправи, наближені до майбутньої військово-професійної діяльності курсантів. Усі вправи виконують у військовій формі одягу, в польових умовах, перед виконанням завдань із прикладних дисциплін.

Таблиця 2

**Розподіл годин за темами фізичної підготовки для курсантів
ВНЗ Сухопутних військ, залежно від обраної спеціальності, %**

Розділ ФП	АВ, РП	МП	ТП, САП, АП	НА
Гімнастика й атлетична підготовка	10	10	30	35
Прискорене пересування та легка атлетика	25	25	10	10
Подолання перешкод і метання гранат	30	25	10	15
Військово-прикладне плавання та веслування	5	10	5	5
Рукопашний бій	20	20	10	10
Спортивні та рухливі ігри	5	5	10	10
Комплексне заняття	5	5	25	15

Авторська концепція фізичної підготовки у ВНЗ Сухопутних військ сприяє оволодінню курсантами цілим комплексом різноманітних військово-прикладних навичок і методичних умінь, розвитку фізичних якостей, задоволенню потреб курсантів у фізичному саморозвитку та самовдосконаленні, зміцненню здоров'я та поліпшенню фізичного розвитку, вихованню бойової злагоженості у діях військових підрозділів, а отже, і формування фізичної готовності військовослужбовців до оволодіння певною військовою спеціальністю.

У цьому розділі «Експериментальна перевірка авторської концепції фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах» представлено результати використання авторської концепції фізичної підготовки в навчально-виховному процесі курсантів, які навчаються за чотирма основними групами військових спеціальностей Сухопутних військ на базі Академії сухопутних військ (м. Львів) упродовж усього періоду навчання (4 роки). Критеріями ефективності визначений пріоритет результатів за час експерименту та вірогідність розбіжностей результатів курсантів ЕГ та КГ на етапах упровадження концепції фізичної підготовки. Об'єктивність висновків про результати експерименту підвищували отримані на початку дані, оскільки свідчили про однорідність сформованих за віком, рівнем підготовленості та строком служби груп ($p > 0,05$).

Статистична обробка даних курсантів ЕГ та КГ, які характеризують розвиток загальної фізичної підготовленості дозволила, визначити, що запропонований нами зміст фізичної підготовки дозволяє достовірно поліпшити результати бігу на 100 м за перші два роки навчання у ВНЗ на 0,95 с ($t=2,412$; $p < 0,05$), тоді як у курсантів КГ середній результат поліпшився на 0,43 с ($t=2,904$; $p < 0,05$). Аналіз динаміки підтягування на перекладині курсантів виявив, що в курсантів ЕГ результати

впродовж перших двох років навчання у ВНЗ зростають зі значною інтенсивністю, показники поліпилися на 5,3 разу ($t=2,650$; $p<0,01$). У курсантів КГ результати протягом першого семестру навчання взагалі не змінилися, а до 4 семестру поліпилися на 2,89 разу ($t=1,329$; $p<0,01$). Наприкінці другого курсу навчання різниця в показниках курсантів ЕГ та КГ з підтягування на перекладині становить 2,9 разу ($t=2,172$; $p<0,05$). Аналіз результатів, отриманих наприкінці II курсу навчання, дозволив виявити достовірну різницю між показниками бігу на 3 км курсантів ЕГ ($729,6\pm 15,1$ с) та показниками курсантів КГ ($771,0\pm 13,2$ с) ($\Delta x = 41,4$ с; $t=2,050$; $P<0,05$).

За результатами аналізу виявлено, що наприкінці навчання у ВНЗ в курсантів КГ_{МП} показники спеціальної фізичної підготовленості достовірно нижчі ніж у курсантів ЕГ_{МП} ($p<0,05-0,01$) у виконанні окремих вправ і в загальній сумі військово-прикладного багатоборства. У групі курсантів, які готувалися за авторською концепцією (ЕГ_{МП}), середній результат виконання вправ багатоборств ВТ-1 дорівнює $1598,2\pm 106,4$ бала, що відповідає III спортивного розряду. При цьому, результати курсантів ЕГ_{МП} достовірно вищі ніж курсантів КГ_{МП} ($t=2,895$; $p<0,01$). Статистична обробка результатів загальної суми очок ВТ-2 у курсантів ЕГ_{МП}, які нараховували за результатами виконання окремих вправ (3049 ± 159 оч.), виявила, що цей показник достовірно вищий ніж у курсантів КГ_{МП} (2046 ± 127 оч.) ($t=3,951$; $p<0,001$).

Досліджено показники спеціальної фізичної підготовленості курсантів-аеромобілістів і розвідників та визначено, що поетапне формування фізичної готовності військовослужбовця до професійної діяльності дозволяє якісніше підготувати його фізично та психологічно до виконання бойового завдання за призначенням. Аналіз результатів виконання стрільб курсантами ЕГ_{АВ} та КГ_{АВ} довів, що наприкінці навчання у ВНЗ курсанти ЕГ_{АВ} показали результати в повільній стрільбі з АКМ ($65,9\pm 3,3$ оч.) достовірно вищі ніж курсанти КГ_{АВ} ($56,0\pm 3,5$ оч.) ($t=2,058$; $p<0,05$). Результати виконання курсантами швидкої стрільби також довели, що в групі, яка займалася за авторською концепцією ($54,2\pm 4,3$ оч.), показники достовірно вищі ніж у курсантів, які займаються за чинною концепцією ФП у ВНЗ ($42,1\pm 4,2$ оч.) ($t=2,013$; $p<0,05$). Курсанти ЕГ_{АВ}, за результатами аналізу показників тестування, мають достовірно менший час подолання смуги перешкод ($161,2\pm 4,6$ с) ніж курсанти КГ_{АВ} ($176,3\pm 5,9$ с). Зазначимо, що різниця в результаті подолання смуги перешкод курсантами ЕГ_{АВ} та КГ_{АВ} на дистанції 600 м становить 15,1 с ($t=2,018$; $P<0,05$), після закінчення навчання у ВНЗ курсанти КГ_{АВ} метають гранату на відстань у середньому $44,1\pm 1,8$ м, що на 4,4 м ближче ніж курсанти ЕГ_{АВ} ($48,5\pm 1,3$ м). Виявлена різниця дозволяє фіксувати достовірну різницю результатів курсантів, які навчаються за різними програмами фізичної підготовки у ВНЗ СВ ($t=2,001$; $P<0,05$). Тестування курсантів з метання гранат на точність у кола, центр яких знаходиться на відстані 20, 25, 30, 35 м, виявили, що достовірно точніше метають гранати курсанти ЕГ_{АВ} ($111,3\pm 4,2$ оч.) ніж курсанти КГ_{АВ} ($96,7\pm 5,9$ оч.) ($t=2,016$; $P<0,05$). Виявлені результати з військово-прикладного плавання на 50 м довели, що курсанти КГ_{АВ} подолали цю відстань зі середнім часом $47,8\pm 1,7$ с, що на 6,1 с повільніше ніж курсанти ЕГ_{АВ} ($41,6\pm 0,7$ с) ($t=2,284$; $P<0,05$). За результатами аналізу часу виконання курсантами ЕГ_{АВ} та КГ_{АВ} маршу-кидка на 8 км виявлено, що

середній час виконання цієї вправи курсантами $ЕГ_{AB}$ становить $2095,3 \pm 60,4$ с, тоді як курсанти $КГ_{AB}$ показали середній час долаття дистанції – $2374,9 \pm 55,8$ с ($t=3,400$; $P<0,01$). Тестування курсантів з рукопашного бою виявили, що наприкінці навчання у ВНЗ курсанти $КГ_{AB}$ виконали прийоми та дії рукопашного бою зі середнім показником $3,6 \pm 0,2$ бала, а курсанти $ЕГ_{AB}$ – зі середнім показником $4,2 \pm 0,1$ бала, що на $0,6$ бала достовірно краще ніж у $КГ_{AB}$ ($t=2,394$; $p<0,05$).

За результатами тестування виявлено, що спеціальна фізична підготовленість достовірно вища у курсантів $ЕГ_{П}$ за сумою двоборства гирьового спорту ($t=3,569$; $p<0,001$), з подолання смуги перешкод у складі підрозділу (екіпажу) дозволяють констатувати достовірну різницю між середніми результатами курсантів ($\Delta x=23,8$ с; $t=3,292$; $p<0,01$), з воєнізованого кросу на 3 км зі стрільбою та метанням гранат ($t=3,023$; $p<0,01$).

За результатами тестування курсантів за виконанням спеціальних вправи виявлено, що наприкінці навчання у ВНЗ за спеціальністю “Управління діями підрозділів наземної артилерії” курсанти, які займалися фізичною підготовкою за авторською програмою, мають з поштовху двох гир 24 кг довгим циклом середній результат на 17,1 підйома достовірно більше ніж курсанти $КГ_{НА}$ ($t=3,099$; $p<0,01$). Аналіз часу подолання смуги перешкод у складі розрахунків дозволив визначити результат курсантів $ЕГ_{НА}$ на 21,1 с кращий ніж у курсантів $КГ_{НА}$ ($t=2,573$; $p<0,05$). Результат бігу курсантів на 3 км з перешкодами також довів ефективність авторської концепції щодо формування спеціальних фізичних якостей у курсантів відповідно до обраної військової спеціальності: ($t=3,009$; $p<0,01$).

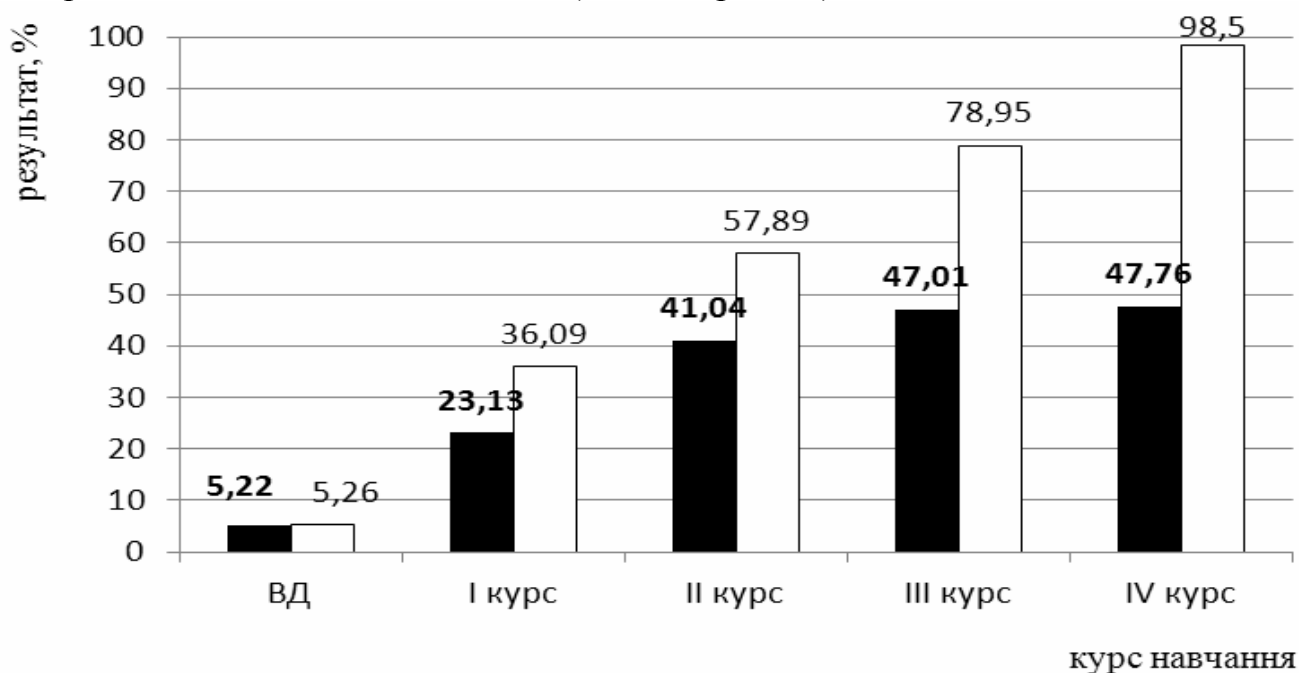

Рис. 3. Показники спортивної підготовленості курсантів ЕГ та КГ з військово-прикладних видів спорту за час експерименту, у %

Примітки:

- - курсанти КГ;
- - курсанти ЕГ.

Доведено, що після закінчення навчання у ВНЗ СВ рівень спортивної підготовленості курсантів ЕГ ($98,5 \pm 6,9$ %) достовірно вищий ніж у курсантів КГ ($47,8 \pm 5,1$ %) ($t=5,878$; $p<0,001$). При цьому курсанти, які навчаються за авторською концепцією, виконали два (3,0 %) нормативи майстра спорту України та 26 I спортивних розрядів (19,5 %), а курсанти КГ підтвердили лише п'ять I спортивних розрядів (3,7%) (рис. 3).

Між рівем методичної підготовленості випускників ВНЗ СВ наприкінці навчання існує достовірна різниця ($t=4,949$; $p<0,001$). Зазначимо, що більшість курсантів ЕГ показали відмінний рівень методичної підготовленості (67,7 %), 25,6 % курсантів мають оцінку “добре” з цього експерименту фізичної підготовки випускників і 6,8 % курсантів отримали задовільні оцінки. У КГ більшість курсантів мають задовільний рівень методичної підготовленості (56,0 %), 38,1 % особового складу мають оцінку “добре” і тільки 5,9 % курсантів КГ мають відмінний рівень методичної підготовленості (рис. 4).

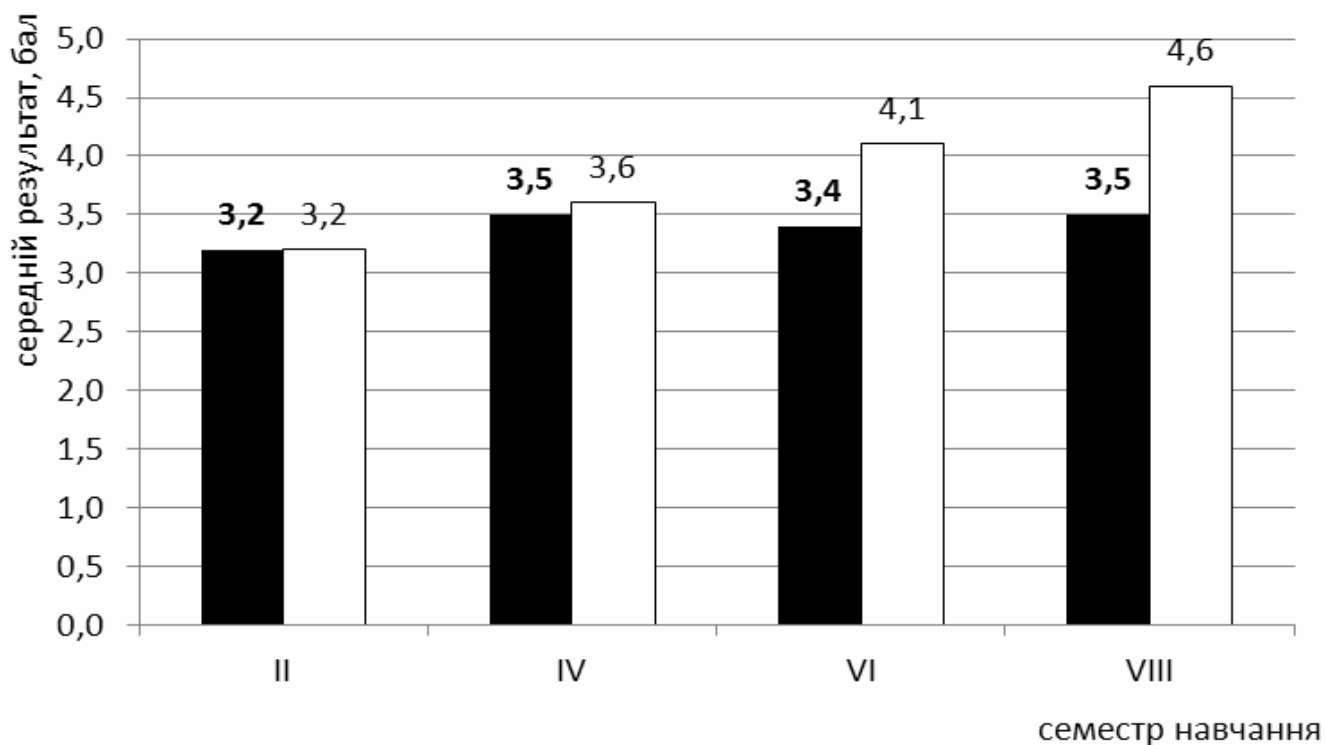

Рис. 4. Динаміка методичної підготовленості курсантів ЕГ та КГ за час експерименту, середній бал

Примітки:

- - курсанти КГ;
- - курсанти ЕГ.

Дослідження ефективності впровадження авторської концепції фізичної підготовки у навчально-виховний процес курсантів ВНЗ Сухопутних військ довели, що показники професійної підготовленості курсантів усіх військових спеціальностей достовірно поліпшуються ($p<0,05-0,001$). Таким чином, поетапне планування ФП у ВНЗ СВ дозволяє поєднати виконання нормативів фізичної та

бойової підготовки у пункті постійної дислокації, а також у польових умовах і на бойовій техніці.

У восьмому розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» інтерпретовано результати проведених досліджень з позицій інших наукових праць стосовно зазначеної проблеми для виокремлення дискусійних положень, основних результатів дисертаційної роботи, їх наукової і практичної значущості. Зазначене й отримані дані сприяли розв'язанню важливої науково-прикладної проблеми, пов'язаної із формуванням професійної підготовленості військових фахівців засобами фізичної підготовки на різних етапах навчання у військових навчальних закладах СВ ЗСУ.

Таким чином у дослідженні отримано дані, що можна зарахувати до однієї з декількох категорій, а саме: *набули подальшого розвитку* дослідження Ю.А. Бородіна (2004–2010), І.С. Овчарука (2008), С.І. Глазунова (2008), В.М. Красюка (2009), О.А. Шевченко (2010), Ю.С. Фіногенова (2010), А.І. Маракушина (2009) О.Д. Гусака (2012), щодо поняття “спеціальна фізична підготовка курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України” у навчально-виховному процесі та офіцерів у процесі навчально-бойової діяльності військ; дослідження О.М. Ольхового (2007), В.М. Романчука (2007), О.І. Камаєва (2007), Р.Т. Раєвського (2009), К.В. Пронтенка (2009), О.В. Петрачкова (2009), О.М. Боярчука (2010), Г.А. Єдинака (2010) щодо ефективності поетапної концепції вдосконалення фізичної, методичної та професійної підготовленості курсантів у процесі навчання у ВВНЗ.

Удосконалено раніше розроблені підходи організації та змісту методичної підготовки курсантів на різних курсах навчання (Є.Д. Анохін, В.М. Афонін, 2002; М.І. Муляр, 2004; О.М. Ольховий, 2006; С.М. Номеровський, 2011), методику перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів залежно від етапу навчання та обраної спеціальності (В.Г. Бабкін, 1999; В.П. Леонт'єв, 2000; М.І. Нещадим, 2001; Б.В. Ендальцев, 2002; Ю.А. Бородін, 2005), стандарти вищої освіти за напрямками “Військове управління” у визначенні завдань фізичної підготовки в підготовці високопрофесійних фахівців Сухопутних військ (В.П. Андрущенко, 2000; К.Г. Ничкало, 2000; С.О. Сисоєв, 2000; І.В. Біжан, 2001; М.І. Нещадим, 2003; О.Г. Піддубний, 2003; Ю.А. Бородін, 2003; О.В. Бойко, 2004; Г.Г. Дмитрієва, 2004; В.В. Паєвський, 2004; М.Ф. Пічугін, 2011).

Водночас *доповнено* зміст програм навчальної дисципліни “Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт” для курсантів, які навчаються за чотирма основними групами спеціальностей у ВНЗ Сухопутних військ, обґрунтовано вплив військово-прикладних вправ і видів спорту на вдосконалення професійної підготовленості курсантів, визначено найбільш ефективні засоби фізичної підготовки, спрямовані на вдосконалення професійно-важливих якостей, уявлення про особливості професійної діяльності фахівців різних спеціальностей Сухопутних військ і вимоги бойової підготовки до фізичної підготовленості військовослужбовців.

Уперше

- розроблено концепцію фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ, яка ґрунтується на адаптованих до специфіки загальнопедагогічних і галузевих положеннях, загальних і методичних принципах. Її відмінними рисами є етапність формування фізичної та методичної підготовленості курсантів залежно від етапів підготовки військових фахівців за професійно-орієнтованими дисциплінами, врахування внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на ефективність фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України;

- диференційовано спеціальності, за якими проходять підготовку курсанти – майбутні офіцери Сухопутних військ Збройних сил України, у групи відповідно до вимог військово-професійної підготовки до їх фізичної підготовленості;

- отримано дані про концептуальні засади фізичної підготовки вищих військових навчальних закладів Сухопутних військ збройних сил держав НАТО щодо систематизації змісту та методик фізичної підготовки курсантів різних військових спеціальностей;

- отримано дані про пріоритетні засоби фізичної підготовки, особливості їх застосування в системі навчання військових фахівців, що в сукупності з доповненими даними сприяло обґрунтуванню основи організаційно-методичного забезпечення ефективної фізичної підготовки впродовж навчання у військовому навчальному закладі Сухопутних військ.

ВИСНОВКИ

1. Система фізичної підготовки, як свідчить аналіз літературних джерел, не забезпечує належного ефекту формування фізичної підготовленості курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України до виконання завдань за призначенням. Значною мірою це зумовлено незавершеністю розробок концептуальних ідей та положень, відсутністю комплексних досліджень впливу особливостей бойової діяльності на необхідність формування спеціальної фізичної підготовленості курсантів, відсутність систематизації військових спеціальностей у навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України згідно з вимогами професійної діяльності до рівня фізичної підготовленості офіцерів, неефективність напрямів реалізації завдань фізичної підготовки курсантів у навчальному закладі в системі їх професійного становлення, одноманітність змісту, організації та методики проведення форм фізичної підготовки у ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України. Розв'язання проблеми формування спеціальної фізичної підготовленості курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ під час навчання у вищому військовому навчальному закладі залежно від обраної спеціальності є досить актуальним і має великий практичний і науковий інтерес.

2. Чинна система фізичної підготовки курсантів у навчально-виховному процесі вищого військового навчального закладу Сухопутних військ Збройних сил України недостатньо вдосконалює рівень підготовленості курсантів за час навчання, а саме:

- за останніх п'ять років рівень фізичної підготовленості кандидатів до вступу у ВВНЗ достовірно знизився ($n= 597$) ($p<0,05$), але не це враховано у змісті форм

фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України;

- організація фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України не забезпечує поліпшення їх загальної фізичної підготовленості під час навчання у ВВНЗ. Відзначено стабілізацію (навіть регресію) загальної фізичної підготовленості курсантів на старших курсах ($p > 0,05$) ($n=146$);

- спортивна робота у ВВНЗ не дозволяє виконувати вимоги нормативних документів щодо забезпечення виконання 75 % курсантами-випускниками спортивних розрядів із військово-прикладних видів спорту (62,8 % курсантів) ($n=473$);

- зміст програм навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» не враховує особливостей професійної діяльності курсантів, які проходять підготовку за різними спеціальностями. Розподіл годин за темами фізичної підготовки суттєво не відрізняється ($p > 0,05$) для всіх напрямків підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України. Загальна фізична підготовленість курсантів усіх спеціальностей наприкінці навчання у ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України істотно не відрізняється ($p > 0,05$).

3. У збройних силах провідних держав НАТО основними завданнями фізичної підготовки кадетів у військових навчальних закладах Сухопутних військ є випереджувальний розвиток фізичних і психологічних якостей, прикладних навичок, які б забезпечили виконання завдання. У більшості збройних сил прийнято три концепції фізичної підготовки – концепція «придатності», концепція «готовності», концепція «мобілізації». Спільними характеристиками усіх концепцій є відокремлення загальної фізичної від спеціальної та прикладної підготовки. Також невідомою частиною фізичної підготовки військових навчальних закладів сухопутних військ держав НАТО є розмежування завдань фізичної підготовки та масового спорту. Засоби фізичної підготовки кадетів спрямовані на формування професійної готовності військових фахівців до виконання завдань за призначенням, а засоби спорту – на формування стійкої мотивації кадетів до занять фізичними вправами впродовж усього періоду служби.

Порівняльний аналіз систем фізичної підготовки в системі підготовки військових фахівців у навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України й армій держав НАТО виявив напрями можливої модернізації вітчизняної системи фізичної підготовки з урахуванням позитивних тенденцій іноземних концепцій. На основі аналізу досліджень у галузі фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України, об'єднавши особливості професійної діяльності та результати наших досліджень, визначено та згруповано основні напрями військових спеціальностей Сухопутних військ Збройних сил України – аеромобільні війська та підрозділи розвідки, механізовані війська, війська радіаційного, хімічного та біологічного захисту, танкові, самохідно-артилерійські, автомобільні війська, підрозділи протиповітряної оборони, підрозділи наземної артилерії та інженерні війська.

4. Детерміновано показники виконання прикладних фізичних вправ, від яких залежить професійна підготовленість курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних

військ Збройних сил України основних груп спеціальностей, а саме:

- показники нормативів професійної підготовки курсантів факультету аеромобільних військ і розвідки достовірно залежать від результатів виконання вправ на смузі перешкод ($r = 0,248-0,658$; $p < 0,01$), а особливо у поєднанні із вправами з інших розділів фізичної підготовки ($p < 0,05 - 0,01$);

- на якість виконання професійних завдань курсантами, які проходять підготовку за спеціалізаціями – командир танкових, самохідно-артилерійських та підрозділів протиповітряної оборони – впливають розвиток швидкості (6,58–11,31%), загальної та силової витривалості (49,1–69,7%) у звичайних умовах. У несприятливих умовах – це загальна та силова витривалість (41,58–69,56%);

- показники курсантів – майбутніх офіцерів механізованих підрозділів – із професійної підготовки суттєво залежать від показників фізичної підготовки: ривок гирі 24 кг ($r = - 0,38 - - 0,23$; $p < 0,01- 0,05$), човниковий біг 6x100 м ($r = 0,44 - - 0,25$; $p < 0,01- 0,05$), біг на 3 км ($r = 0,61 - 0,26$; $p < 0,01$);

- визначено достовірну залежність показників професійної та фізичної підготовленості курсантів, які проходять підготовку за спеціальністю “Управління діями підрозділів наземної артилерії” за вправами піднімання двох гир довгим циклом ($r = 0,663-0,291$; $p < 0,05-0,01$), ривок гирі 24 кг ($r = 0,791-0,271$; $p < 0,05-0,01$), біг на довгі дистанції ($r = 0,579-0,243$; $p < 0,05-0,01$).

5. Методична підготовленість курсантів командних спеціальностей займає значне місце в системі фізичної підготовки у навчальних закладах Сухопутних військ Збройних сил України. Завдання з методичної підготовки курсантів різних курсів навчання та різних спеціальностей було розроблено на основі глибокого аналізу методик формування навичок організації та проведення занять фізичними вправами провідних вітчизняних та закордонних шкіл підготовки військових фахівців. Визначено залежність рівня фізичної підготовленості підрозділу від рівня методичної підготовленості командира підрозділу ($p < 0,01$).

6. Методика перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, як і в арміях НАТО, повинна ґрунтуватися на чітко визначених тестах. Запропоновано використовувати для оцінювання рівня розвитку фізичних якостей курсантів військово-прикладні багатоборства, наприкінці II курсу – багатоборство ВСК (загальна фізична підготовленість), а наприкінці навчання у ВВНЗ – офіцерське триборство, військове триборство, військове п'ятиборство, двоборство з гирьового спорту залежно від напрямку спеціальності. Це дозволить оцінювати не тільки рівень професійно-прикладної фізичної підготовленості курсантів, а й рівень їх спортивної підготовленості.

7. Концепція фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних сил України враховує особливості системи підготовки військових фахівців різних спеціальностей. Методологічні засади авторської концепції сформовані з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу в ВВНЗ Сухопутних військ Збройних сил України, напрямів реорганізації Збройних сил України загалом, рівня підготовленості контингенту, якій вступає до ВВНЗ, а також спрямовані на вирішення головної мети фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України –

формування підготовленості випускника до виконання своїх професійних обов'язків у будь-яких умовах, «театрах бойових дій» упродовж тривалого (необхідного) часу. Авторська концепція, зважаючи на недоліки чинної організації та змісту фізичної підготовки курсантів, визначає напрями їх удосконалення, на основі таких принципів: пріоритетності, цілісності, стабільності та гнучкості, прикладності, історичності, диференціації, економності, які дозволяють чітко визначити етапність реалізації концепції фізичної підготовки та найбільш ефективні засоби досягнення кінцевої мети.

Авторську концепцію фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України скоординовано відповідно до загальної концепції навчально-виховного процесу у ВВНЗ, збалансовано етапи формування фізичної підготовленості курсантів, їх методичних умінь і навичок з рівнем пізнання особливостей військової науки при вивченні навчальних дисциплін професійно-орієнтованого циклу підготовки фахівців Сухопутних військ основних груп спеціальностей.

8. Ефективність авторської концепції у системі підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України забезпечують розроблені напрями її реалізації, які сформовані з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх офіцерів. Напрями реалізації авторської концепції характеризуються чіткою етапністю формування фізичної підготовленості курсантів до виконання завдань за призначенням.

Етапність реалізації авторської концепції передбачає на молодших курсах (I–II) зміст форм фізичної підготовки спрямувати на розвиток загальної фізичної підготовленості курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України, при чому не залежно від обраної спеціальності. На цьому ж етапі розпочати формування методичних навичок. Закінчується базовий етап підготовки курсантів складанням іспиту з фізичної підготовки з використанням вправи військово-спортивного комплексу.

На старших курсах (III–IV) напрями характеризуються багатовекторністю. Залежно від обраної спеціальності форми фізичної підготовки з курсантами – майбутніми офіцерами Сухопутних військ Збройних сил України проводять відповідно до програми, яка враховує особливості професійної діяльності та передбачає розвиток саме тих прикладних фізичних якостей, які дозволять ефективніше виконувати професійні обов'язки майбутніми офіцерами. Авторська концепція на етапі спеціальної підготовки передбачає чотири програми фізичної підготовки відповідно до сформованих груп військових спеціальностей Сухопутних військ Збройних сил України. На цьому етапі курсанти мають оволодіти методичними навичками в проведенні всіх форм фізичної підготовки з підлеглим особовим складом. Закінчується етап складанням державного іспиту з фізичної підготовки за вправами військово-прикладних багатоборств залежно від спеціальності.

9. Ефективність авторської концепції доведено за результатами її впровадження у навчально-виховний процес Академії сухопутних військ, а саме за такими показниками:

- *загальної фізичної підготовленості*. Статистична обробка даних курсантів ЕГ та КГ, які характеризують розвиток їх загальної фізичної підготовленості, дозволила визначити, що запропонований нами зміст фізичної підготовки сприяє поліпшенню результатів з бігу на 100 м ($t=2,412$; $p<0,05$), підтягування на перекладині ($t=2,650$; $p<0,01$) та з бігу на 3 км ($t=2,050$; $p<0,05$);

- *спеціальної фізичної підготовленості*. Наприкінці навчання у ВВНЗ в курсантів КГ_{МП} показники спеціальної фізичної підготовленості достовірно нижчі ніж у курсантів ЕГ_{МП} ($p<0,05-0,01$) та результати курсантів ЕГ_{МП} достовірно поліпшилися за час експерименту ($p<0,01$). Тестування курсантів ЕГ_{АВ} та КГ_{АВ} із вправ спеціальної фізичної підготовки мають достовірно вищі результати виконання контрольних *вправ* ніж курсантів КГ_{АВ} ($p<0,05-0,01$). За результатами тестування виявлено, що спеціальна фізична підготовленість достовірно вища у курсантів ЕГ_{ТП}, ніж в курсантів КГ_{ТП} за всіма контрольними вправами ($p<0,01-0,001$). За результатами тестування курсантів спеціальності “Управління діями підрозділів наземної артилерії” за спеціальними вправами виявлено, що курсанти, які займалися фізичною підготовкою за авторською концепцією, мають достовірно вищі результати ніж курсанти КГ_{НА} ($p<0,05-0,01$);

- *методичної підготовленості*. Доведено, що в курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України, які навчалися за авторською концепцією вдосконалення методичної підготовленості, впродовж навчання відбуваються достовірні позитивні зміни ($p<0,001$);

- *професійної підготовленості*. Дослідження ефективності впровадження авторської концепції фізичної підготовки у навчально-виховний процес курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України довели, що показники професійної підготовленості курсантів усіх військових спеціальностей достовірно поліпшуються ($p<0,05-0,001$). Таким чином, поетапне планування фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України дозволяє поєднати виконання ними нормативів фізичної та бойової підготовки в пункті постійної дислокації, а також у польових умовах і на бойовій техніці.

У подальших дослідженнях ми плануємо адаптувати та впровадити авторську концепцію фізичної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів Сухопутних військ Збройних сил України в навчально-виховний процес ВВНЗ інших видів Збройних сил України та перевірити їх ефективність для курсантів усіх військових спеціальностей.

СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

а) наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Романчук С. В. Фізична підготовка курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних сил України : [монографія] / С. В. Романчук. – Л. : АСВ, 2012. – 367 с.

2. Романчук С. Розвиток позитивних міжособистісних відносин у курсантів військово-навчальних закладів засобами фізичної підготовки й спорту / Сергій

Романчук // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту]. – Л., 2007. – Вип. 11, т. 4. – С. 227–229 с.

3. Романчук С. В. Недостатки программы формирования мотивации курсантов ВНЗ к занятиям физической подготовкой и спортом / Романчук С. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наук. моногр.] / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 1. – С. 126–129.

4. Романчук В. Н. Влияние ежедневных тренажей по физической подготовке на психологическую подготовленность и функциональное состояние курсантов технических вузов / В. Н. Романчук, С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наук. моногр.] / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 2. – С. 127–130 *(Роль автора полягала в аналізі загальної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів)*.

5. Место и значение физической подготовки в системе подготовки специалистов / Романчук С. В., Старчук А. А., Романчук В. Н. [и др.] // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : [сб. науч. тр.] / [под ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2007. – № 6. – С. 123–131. *(Роль автора полягала в аналізі значення фізичної підготовки в навчально-виховному процесі ВНЗ, які готують курсантів з чітко вираженим руховим компонентом)*.

6. Романчук С. В. Совершенствование профессионально-прикладной физической подготовки курсантов высших военных учебных заведений / С. В. Романчук, В. С. Таран // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наук. моногр.] / [за ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2007. – № 12. – С. 130–133. *(Роль автора полягала у визначенні засобів ППФП)*.

7. Романчук С. В. Зависимость психических состояний курсантов военно-учебного заведения от их уровня двигательной активности / С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [зб. наук. пр.] / [за ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2007. – № 8. – С. 108–111.

8. Романчук С. В. Фізична підготовка у Збройних Силах провідних держав НАТО як засіб психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах (воєнних діях) / С. В. Романчук, О. О. Старчук, О. Д. Гусак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наук. моногр.] / [за ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2008. – № 5. – С. 138–141. *(Роль автора полягала у вивченні особливостей організації фізичної підготовки в різних видах збройних сил держав НАТО)*.

9. Романчук С. В. Особливості фізичної підготовки Збройних Сил України для різних військових спеціальностей / С. В. Романчук, О. О. Старчук, О. Д. Гусак [та ін.] // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : [наук. моногр.] / [за ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2008. – № 6. – С. 117–120. *(Роль автора полягала в розподілі військових спеціальностей на групи)*.

10. Романчук С. В. Методологічні аспекти системи фізичної підготовки військовослужбовців жіночого контингенту / С. В. Романчук, О. М. Боярчук // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2008. – № 3. – С. 16–49. *(Роль автора полягала в порівнянні організації фізичної підготовки для військовослужбовців-жінок та військовослужбовців-чоловіків)*.

11. Романчук С. Тенденции развития теории и практики физической подготовки в Вооруженных Силах Украины / Сергей Романчук, Виктор Романчук // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : [сб. науч. тр.] / [под ред. С. С. Ермакова]. – Х., 2008. – № 3. – С. 113–119. *(Роль автора полягала в визначенні основних тенденцій розвитку фізичної підготовки).*

12. Романчук С. Впровадження кредитно-модульної системи у процес вивчення дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» у військових навчальних закладах / Сергій Романчук // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту]. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 4. – С. 189–194.

13. Романчук С. Методична підготовленість командирів підрозділів щодо організації фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів / Сергій Романчук // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту]. – Л., 2009. – Вип. 13, т. 4. – С. 178–182.

14. Шевченко О. О. Дослідження показників професійно важливих психологічних якостей курсантів під впливом чинників військово-професійної діяльності / О. О. Шевченко, С. В. Романчук // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.] – Х. 2009. – № 4. – С. 11–14. *(Роль автора полягала в дослідженні впливу зовнішніх подразників на професійну працездатність курсантів).*

15. Спеціальна фізична підготовка у навчально-виховному процесі курсантів військово-навчальних закладах Сухопутних військ / С. В. Романчук, О. І. Попович, О. М. Боярчук, В. М. Романчук // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту: [зб. наук. пр.]. – Чернігів, 2010. – Вип. 81. – С. 415–419. *(Роль автора полягала в дослідженні змісту програм навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» для різних спеціальностей).*

16. Романчук С. Фізична підготовка в Сухопутних військах Збройних Сил провідних держав НАТО / Сергій Романчук, Віктор Романчук // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту]. – Л., 2010. – Вип. 14, т. 2. – С. 205–210. *(Роль автора полягала в дослідженні спеціального спрямування фізичної підготовки збройних сил держав НАТО).*

17. Романчук С. В. Вимоги сучасного бою до фізичної підготовленості військовослужбовців Сухопутних військ / С. В. Романчук, О. І. Попович // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 262–266. *(Роль автора полягала в аналізі особливостей дій військовослужбовців у бойовій обстановці).*

18. Романчук С. В. Спеціальна фізична підготовка як засіб адаптації до стрес-факторів навчально-бойової та бойової діяльності військовослужбовців / С. В. Романчук, О. І. Попович, С. С. Федак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 11. – С. 88–91. *(Роль автора полягала в аналізі рівня фізичної підготовленості військовослужбовців).*

19. Романчук С. В. Сучасний стан та перспективні напрямки вдосконалення фізичної підготовки у Сухопутних військах / С. В. Романчук, О. М. Боярчук, В. М. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного

виховання і спорту. – 2010. – № 12. – С. 125–129. *(Роль автора полягала у визначенні концептуальних засад фізичної підготовки в Сухопутних військах).*

20. Романчук С. В. Фізична підготовка та військова освіта кінця ХХ – початку ХХІ століття / С. В. Романчук // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2011. – Вип. 11. – С. 273–278.

21. Романчук С. Залежність бойової готовності курсантів ВНЗ Сухопутних військ від їх фізичної підготовленості / Сергій Романчук, Олександр Попович, Вадим Красота // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини] / [за заг. ред. Євгена Приступи]. – Л., 2011. – Вип. 15, т. 2. – С. 222–226. *(Роль автора полягала в проведенні досліджень під час польових навчань).*

22. Гусак О. Д. Роль фізичної підготовки у вирішенні завдань психологічної підготовки військовослужбовців / О. Д. Гусак, С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 4. – С. 61–65. *(Роль автора полягала у визначенні можливостей застосування форм фізичної підготовки для вдосконалення психологічної підготовки військовослужбовців).*

23. Романчук С. Порівняльний аналіз фізичної підготовленості курсантів ВНЗ Сухопутних військ різних спеціальностей / Сергій Романчук, Ігор Шлямар, Володимир Климович // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини] / [за заг. ред. Євгена Приступи]. – Л., 2012. – Вип. 16, т. 2. – С. 166–171. *(Роль автора полягала в аналізі фізичної підготовленості курсантів).*

24. Романчук С. В. Модель фізичної підготовки в військових навчальних закладах Сухопутних військ / С. В. Романчук // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту : [зб. наук. пр.]. – Чернігів, 2012. – Вип. 98, т. 1. – С. 216–222.

25. Приступа Є. Н. Військові багатоборства та військово-прикладні види спорту в системі підготовки фахівців Збройних Сил України / Є. Н. Приступа, С. В. Романчук // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія : Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 5. – С. 223–230. *(Роль автора полягала у визначенні напрямів застосування військових багатоборств у системі перевірки й оцінювання фізичної підготовки курсантів).*

б) опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Фізичне виховання : [навч. посіб.] / М. Ф. Пічугін, Г. П. Грибан, В. М. Романчук, С. В. Романчук. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2010. – 472 с. *(Роль автора полягала у вивченні місця фізичної підготовки в навчально-виховному процесі ВНЗ).*

2. Фізичне виховання військовослужбовців : [навч. посіб.] / М. Ф. Пічугін, Г. П. Грибан, В. М. Романчук, С. В. Романчук ; [за ред. Г. П. Грибана]. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2011. – 820 с. *(Роль автора полягала в дослідженні спеціальної фізичної підготовки курсантів різних спеціальностей).*

3. Фізичне виховання у системі військово-професійної діяльності : [навч.

посіб.] / С. В. Романчук, Г. П. Грибан, В. М. Романчук, Ю. С. Фіногенов, Ю. В. Петришин. – Л. : АСВ, 2012. – 319 с. *(Роль автора полягала у визначенні змісту занять із фізичної підготовки для військовослужбовців різних спеціальностей).*

4. Романчук С. В. Подолання перешкод : [навч.-метод. посіб.] / С. В. Романчук, О. Д. Гусак. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2012. – 148 с. *(Роль автора полягала в аналізі фізичної підготовки військовослужбовців аеромобільних військ).*

5. Керівництво та організація форм фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах : [навч. посіб.] / С. В. Романчук, Ю. А. Бородін, В. М. Романчук [та ін.]. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2008. – 292 с. – [Схвалено Міністерством оборони України (лист №263/2/493 від 18.02.2008)]. *(Роль автора полягала у визначенні негативних чинників професійної діяльності військовослужбовців різних спеціальностей).*

6. Романчук С. В. Методичний практикум з навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» : [навч.-метод. посіб.] / С. В. Романчук, Д. О. Логінов, Є. Д. Анохін. – Л. : [б. в.], 2010. – 128 с. *(Роль автора полягала у формуванні методичних завдань для курсантів різних курсів навчання).*

7. Організація загальної фізичної підготовки курсантів ВВНЗ з використанням засобів гирьового спорту : [навч.-метод. посіб.] / С. В. Романчук, К. В. Пронтенко. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2008. – 184 с. *(Роль автора полягала в аналізі значення загальної фізичної підготовки в системі підготовки військових фахівців).*

8. Романчук С. В. Організація та проведення змагань на першість військової частини з військово-прикладних видів спорту : [навч.-метод. посіб.] / С. В. Романчук, О. А. Десятка. – Л. : АСВ, 2010. – 144 с. *(Роль автора полягала в обґрунтуванні системи перевірки й оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців різних спеціальностей).*

9. Форми фізичної підготовки у навчальних підрозділах Збройних сил України : [навч.-метод. посіб.] / С. В. Романчук, Ю. А. Бородін, В. М. Романчук, М. Ф. Пічугін, С. А. Єрьомін. – К. : Типографія ГШ, 2008. – 194 с. *(Роль автора полягала у визначенні змісту форм фізичної підготовки).*

10. Романчук С. В. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» / С. В. Романчук, Є. Д. Анохін, О. М. Лойко. – Л. : АСВ, 2012. – 212 с. *(Роль автора полягала у висвітленні спеціального спрямування фізичної підготовки в Сухопутних військах Збройних сил України).*

11. Шевченко О. О. Програма навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» для курсантів-фахівців протиповітряної оборони Сухопутних військ / О. О. Шевченко, С. В. Романчук. – Х. : [б. в.], 2009. – 78 с. *(Роль автора полягала в адаптації навчальної програми до навчально-виховного процесу ВНЗ СВ).*

12. Романчук С. В. Програма навчальної дисципліни «Фізична виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» для курсантів ЖВІ НАУ / С. В. Романчук, В. М. Романчук. – Житомир : ЖВІРЕ, 2008. – 138 с. *(Роль автора полягала в розробці програми навчальної дисципліни).*

13. Романчук С. В. Особливості фізичної підготовки офіцерського складу на сучасному етапі розвитку Збройних Сил / С. В. Романчук // Актуальні проблеми

розвитку фізичного виховання, спорту і туризму у сучасному суспільстві : [зб. наук. пр.]. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 203–207.

14. Романчук С. В. Напрямки удосконалення системи перевірки та оцінки військовослужбовців різних спеціальностей / С. В. Романчук // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : [зб. наук. пр.]. – К., 2009. – Вип. 14. – С. 213–217.

15. Романчук С. В. Рукопашний бій в системі бойової підготовки військовослужбовців Збройних Сил України / С. В. Романчук // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях : [сб. ст. VII Междунар. науч. конф.]. – Белгород; Харьков; Красноярск, 2011. – С. 196.

16. Романчук С. Фізична підготовка як системоутворюючий чинник підтримки боєздатності військовослужбовців в умовах спекотного клімату / Сергій Романчук // Здоровьесберегающие технологии, физическая реабилитация и рекреация в высших учебных заведениях : [сб. ст. III Междунар. науч.-практ. конф.]. – Белгород; Красноярск; Харьков, 2010. – С. 153–156.

17. Романчук С. В. Дослідження думки курсантів різних військових спеціальностей щодо організації фізичної підготовки у ВВНЗ / С. В. Романчук, О. М. Лойко // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : [зб. наук. пр.]. – К., 2009. – Вип. 14. – С. 208–213. *(Роль автора полягала в аналізі результатів анкетування).*

18. Романчук В. М. Напрямки вдосконалення системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України / В. М. Романчук, С. В. Романчук // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту]. – Л., 2009. – Вип. 13, т. 4. – С. 172–178. *(Роль автора полягала в аналізі значення фізичної підготовленості військовослужбовців у ефективності професійної діяльності).*

19. Романчук С. Заняття фізичною підготовкою як засіб формування індивідуальних і групових психологічних характеристик курсантів / Сергій Романчук, Олександр Попович // Молода спортивна наука України : [зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту]. – Л., 2010. – Вип. 14, т. 2. – С. 201–205. *(Роль автора полягала в проведенні анкетування).*

20. Романчук С. В. Формування міжособистісних відносин курсантів під час занять з фізичної підготовки / С. В. Романчук, В. М. Романчук, О. М. Боярчук // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2011. – Вип. 11. – С. 269–273. *(Роль автора полягала у розробці технології застосування засобів фізичної підготовки для формування позитивних відносин).*

21. Романчук С. В. Перевірка й оцінка фізичної підготовленості курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ / С. В. Романчук, І. Л. Шлямар, Є. А. Іщенко // Роль фізичної культури і спорту у гармонійному розвитку учнівської та студентської молоді : [зб. наук. пр.]. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 178–186. *(Роль автора полягала у визначенні критеріїв системи перевірки й оцінювання фізичної підготовки).*

22. Романчук С. В. Тенденції розвитку сучасних систем фізичної підготовки в

системі підготовки військових фахівців / С. В. Романчук, Є. А. Іщенко // Сухопутні війська Збройних Сил України: історія, сучасність, розвиток : матеріали доп. НПК. – Л. : АСВ, 2011. – С. 304–307. *(Роль автора полягала в аналізі значення фізичної підготовки в навчально-виховному процесі ВНЗ).*

23. Романчук С. В. Тенденції розвитку теорії і практики фізичної підготовки як фактор соціально-психологічної адаптації воєнослужачих / С. В. Романчук // Фізичне виховання і спорт в вищих навчальних закладах : [матеріали IV Міжнарод. наук. конф.]. – Харків; Белгород; Красноярськ, 2008. – С. 101–102.

24. Романчук С. В. Методики тренувань спортсменів–гирьовиків у різних школах України з гирьового спорту / С. В. Романчук, В. В. Пронтенко, К. В. Пронтенко // Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних єдиноборств : [зб. тез IV Міжнарод. наук.-практ. конф.]. – Х. : Академія ВВ МВС, 2010. – С. 142–147. *(Роль автора полягала у визначенні можливостей застосування гирьового спорту в підготовці курсантів).*

25. Романчук С. Типова програма з навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт» для курсантів ВВНЗ Збройних Сил України / Сергій Романчук // Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції : [матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф.]. – (22–23 жовтня 2009 р.). – Т., 2009. – С.13-17.

26. Романчук С. Шляхи удосконалення фізичної підготовки курсантів ВВНЗ / Сергій Романчук // Форми і способи застосування підрозділів Сухопутних військ : [тези доп. учасників наук.-практ. конф.]. – Л., 2009. – 130 с.

27. Романчук С. В. Історичні аспекти створення та трансформації системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України (у період з 1991 по 2011 рр.) / С. В. Романчук, О. М. Лойко // Сухопутні війська Збройних Сил України: історія, сучасність, розвиток : [матеріали доп. НПК]. – Л., 2012. – С. 256–260. *(Роль автора полягала в аналізі трансформації фізичної підготовки на сучасному етапі).*

АНОТАЦІЇ

Романчук С.В. Теоретико-методологічні засади фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів Сухопутних військ Збройних сил України. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 — фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. — Львівський державний університет фізичної культури, Львів, 2013.

Дисертація присвячена проблемі обґрунтування теоретико-методологічних основ формування і реалізації змісту фізичної підготовки в військових навчальних закладах Сухопутних військ з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх військових фахівців. Здійснено аналіз залежності рівня професійної підготовленості курсантів від рівня виконання фізичних вправ, які характеризують розвиток певних фізичних, функціональних і психофізіологічних якостей курсантів. Визначено найбільш ефективні засоби фізичної підготовки для вдосконалення

професійних якостей курсантів – майбутніх офіцерів механізованих військ, аеромобільних військ і розвідки, танкових, самохідно-артилерійських, автомобільних військ і підрозділів наземної артилерії. Розроблено авторську концепцію фізичної підготовки, яка складається з програм удосконалення загальної фізичної підготовленості курсантів на молодших курсах, програм удосконалення професійної підготовленості курсантів чотирьох основних груп спеціальностей засобами фізичної підготовки на старших курсах, програми формування методичної підготовленості та програми перевірки й оцінювання фізичної підготовленості курсантів упродовж усього періоду навчання у військових навчальних закладах Сухопутних військ. Експериментально доведено ефективність авторської концепції фізичної підготовки.

Ключові слова: курсанти, спеціальність, концепція, фізична підготовка, навчально-виховний процес, спеціальна фізична підготовка, професійна підготовленість.

Романчук С.В. Теоретико-методологические закономерности физической подготовки курсантов военных учебных заведений Сухопутных войск Вооруженных сил Украины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по физическому воспитанию и спорту, специальность 24.00.02 — физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. — Львовский государственный университет физической культуры, Львов, 2013.

Диссертация посвящена проблеме обоснования теоретико-методологических основ формирования и реализации содержания физической подготовки в военных учебных заведениях Сухопутных войск с учетом специфики профессиональной деятельности будущих военных специалистов. Осуществлен анализ зависимости уровня профессиональной подготовленности курсантов от уровня выполнения физических упражнений, которые характеризуют развитие определенных физических, функциональных и психофизиологических качеств курсантов. Определены наиболее эффективные средства физической подготовки для совершенствования профессиональных качеств курсантов – будущих офицеров механизированных войск, аеромобільных войск и разведки, танковых, самоходно-артиллерійських, автомобільных войск и подразделений наземной артиллерии.

Авторская концепция физической подготовки в ВУЗах Сухопутных войск акцентирует внимание на том, что задачи и содержание этапов подготовки существенно отличаются и выдвигают разные требования к уровню развития базовых физических качеств и военно-прикладных навыков курсантов. Исходя из данных принципов, цель физической подготовки в ВУЗах — поэтапное формирование физической готовности курсантов к освоению определенной военной специальности. Структурно она состоит из двух этапов: этапа базовой подготовки (I—II курс) и этапа специальной подготовки (III—IV курс). В результате обучения в ВУЗах Сухопутных войск курсанты должны знать роль и место физической подготовки в системе боевой подготовки и военно-профессионального обучения

военнослужащих, смысл и порядок выполнения физических упражнений, предусмотренных программой в период обучения, нормативные требования контрольных упражнений, методику развития физических качеств и формирования военно-прикладных навыков, как и уметь выполнять все упражнения и нормативы с подготовки, предусмотренные программой, переносить длительные физические и психические нагрузки, учить личный состав подразделения физическим упражнениям, приемам и действиям. Разработанная концепция физической подготовки состоит из программ совершенствования общей физической подготовленности курсантов на младших курсах, программ совершенствования профессиональной подготовленности курсантов четырех основных групп специальностей средствами физической подготовки на старших курсах, программы формирования методической подготовленности и программы проверки и оценивания физической подготовленности курсантов в течении всего периода учебы в ВУЗах СВ. Экспериментально доказана эффективность авторской концепции физической подготовки в совершенствовании физических, методических и профессиональных качеств.

Ключевые слова: курсанты, специальность, концепция, физическая подготовка, учебно-воспитательный процесс, специальная физическая подготовка, профессиональная подготовленность.

Romanchuk S.V. Theoretical and methodological basis of cadets' physical training of military educational establishments of the Land Forces of Ukraine. - Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Physical Education and Sport in specialty 24.00.02 – Physical culture, physical training of various groups of population. - Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2013.

The thesis is devoted to the study of theoretical and methodological foundations of the formation and realization of content of physical training in military educational establishments of the Land Forces taking into account the specific character of professional activity of future military specialists. The analysis of the dependence of the level of professional training of cadets on the level of fulfillment of physical exercise which characterizes the development of certain physical, functional and psycho-physiological qualities of cadets is done. It is determined the most effective means of physical training to improve professional skills of cadets - future officers of mechanized troops, airborne troops and intelligence, tank, self-propelled artillery, automobile troops and units of ground artillery. It is worked out the correspondent conception of physical training, which includes the programs of improvement of general physical readiness of cadets at the junior courses, programs of improvement of professional readiness of cadets at the four major groups of specialties by means of physical training at the senior courses, programs of formation of methodical readiness and programs of testing and evaluation of physical readiness of cadets during educational time in high educational establishments of Land Forces. It has been experimentally proved the effectiveness of author's conception of physical training.

Keywords: cadets, specialiti, concepton, physical training, educational process, special physical training, professional readiness.

Підписано до друку 14.02.13
Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Папір офсетний. Обл.-вид.арк. 1,88.
Замовлення №496/24-07
Наклад 100 прим.
Друк ТзОВ «СПОЛОМ»